

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

**Analýza příčin odmítání výkonu trestu obecně
prospěšné práce.**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Ivan Nedoma

Vypracoval:

Bc. Michal Šternberk

Brno 2008

OBSAH

PROLOG	2
ÚVOD	3
1. Genese a celosvětový vývoj myšlenky alternativních trestů výkonem obecně prospěšné práce	4
1.1 Podněty Řezáčovy inspirace penitenciární výchovy	4
1.2 Významná role veřejného mínění	6
1.3 Analytické posouzení pracovního režimu	10
1.4 Dílčí závěr	16
2. Rozbor situace v oblasti péče o delikventní mládež	17
2.1 Charakteristika vývoje situace v oblasti kriminality	18
2.2 Specifické prvky trestné činnosti mládeže	22
2.3 Příčiny delikventního chování	25
2.4 Nové trendy v zacházení s delikventní mládeží	31
2.5 Dílčí závěr	35
3. Realizace alternativních trestů	37
3.1 Zkušenosti západoevropských zemí	37
3.2 Nařízení výkonu trestu OPP	41
3.3 Dílčí závěr	43
4. Empirická část	44
4.1 Vymezení a metodologie výzkumu	44
4.2 Realizace dotazníkového šetření v terénu	46
4.3 Zpracování a vyhodnocení šetření	49
4.4 Interpretace výsledku výzkumu	55
4.5 Statistický výběr výsledků	74
4.6 Navrhovaná řešení	76
ZÁVĚR	78
RESUME	80
ANOTACE	82
LITERATURA A PRAMENY	83
SEZNAM PŘÍLOH	84

PROLOG

Otázka viny a trestu provází lidskou společnost od doby, kdy se začala organizovat do kmenů. Vztah mezi vinou a trestem byl vždy historicky variabilní, podmíněn mocí. Na tom se dodnes nic nezměnilo, právo určuje stát. Novodobé právo sice vychází z premisních předloh svého základu, avšak interpretaci svých zákonů neustále upravuje - novelizuje a doplňuje přílohami textu.

Ve svém životním povolání jsem odkázán na profesní část Sbírky zákonů a z ní vyplývající mnoha služebních předpisů. Mohu je mít stručně po ruce, ale umění jejich aplikace záleží na zkušenostech z praxe. Je možné je nastudovat, ale je potřebné vědět, jak je vhodně použít. Že se praxe mnohdy liší od literatury a že dobrý úmysl zákona ještě nemusí znamenat jeho rychlou aplikaci, se snažím vylíčit tématu své diplomové práce analýzy příčin odmítání výkonu trestů obecně prospěšné práce, vyplývajících z nedůvěry mladých delikventů, jak je spatřuji z místa vězeňského vychovatele.

„Král a soudce Šalamoun udivoval všechn lid moudrými výnosy soudu a spravedlivými rozsudky. Lidé viděli a měli důvěru, že je nadán moudrostí k výkonu spravedlnosti“

(Bible, 1. Královská – 3)

aforismus:

Vychovatel k novému vězni: „Chovejte se tady slušně, jinak budete vyloučen a já se osobně postarám, aby vás nepřijali v žádné jiné věznici“.

ÚVOD

Tato diplomová práce má svůj kontext myšlenkový s předcházející prací bakalářskou na stejné téma, na ní navazuje, ale víceméně proto aby konfrontovala její teoretické pojetí v průzkumném projektu. Sama konfrontace ovšem nic neřeší, proto záměr diplomové práce směřuje k významu pragmatickému. Jako v oboru společenských věd ani zde nelze jedno od druhého odtrhnout. To, oč se v oblasti trestního práva i samotného výkonu trestů dnes usilujeme akceptovat do dlouhodobé koncepce ochrany společenského pořádku, je požadavek aktuální, nikoliv však zcela nový. Má svůj historicko společenský trend a pro uvedení do tématu nebude marné je shrnout.

Relace viny a trestu byla po dlouhou historickou dobu jednoduchá, variabilní jen způsob exekuce. Až na přelomu novověku a moderní doby se objevují pokusy z vypočítavosti, jak prakticky využít neproduktivního potenciálu vězňů k lacinému pracovního výkonu ku prospěchu obrany státu, k budování vojenských zařízení. Nebyla to však svobodná volba alternativního trestu, nýbrž státní direktiva jeho výkonu. Ještě později, v dobách válečné tísně a nedostatku „lidského materiálu“, byla vězňům nabídnuta alternativa výkonu trestu v účasti zvláštních bojových nasazení. Alternativou ke kontinentální modifikaci výkonu trestů byly způsoby koloniálních mocností, jak osídlit a pacifikovat dobyté kolonie evropskými vězni.

1. Genese a celosvětový vývoj myšlenky alternativních trestů výkonem obecně prospěšné práce

1.1 Podněty Řezáčovy inspirace penitenciární výchovy

Ve farnosti svatého Václava na Zderaze začal P. Řezáč své působení v České zemské trestnici v Praze. Bylo to roku 1847 a Řezáčův věk se blížil třicítce, když publikoval naučné spisy o vězeňství. Roku 1852 pak vydal vlastním nákladem publikaci „Vězeňství.... A o zdárnějším trestání a polepšování vězňů“. Během svých cest po Evropě navštívil četná výchovná i vězeňská zařízení. Jeho stěžejní dílo se dostalo do podvědomí západního výzkumu nových forem výkonu trestu, dnes známých jako probace, mediace a alternativní tresty.

Řezáč ve své nauce o káznících trvá na podmínkách třídění a oddělování vězňů podle charakteru trestních činů, na jejich přiměřeném zaměstnání i na základech penitenciární výchovy. Dalšími podmínkami jsou zabezpečení nutných potřeb vězňů, domácí řád věznice, správní dozor nad nimi a řádná kázeň, k níž musí ovšem přispívat spravedlnost a kredit dozorců.

Pokud bychom však nabyli dojmu, že Řezáč píše jen v obecné rovině a nevnáší do problematiky nový pohled, zaujme nás jeho závěrečná kapitola z r. 1852 o alternativních trestech, nazvaná „Myšlenka o úspěšnějším způsobu trestání a polepšování“:

„Dosavadní způsob, jehož se užívá k nápravě trestanců, totiž uvěznění, je po mnoha stránkách nedokonalý. Není zcela spravedlivý, ani dobře křesťanský, ba co víc, není pro společnost ani hospodárný. To nás přivádí na tu myšlenku, aby menší provinilci a nezatvrzelí zločinci buď ve svých obcích, nebo podle potřeby v jiných místech, před tváří občanů si svůj trest odbývali

účinnějším a úspornějším způsobem. Jen zatvrzelci, svou přirozeností nepolepšitelní a společnosti vždy škodní, ať se zavírají do tuhých žalářů a třeba na osamělé cely.¹

Pro F. J. Řezáče představovaly značný handicap nekvalifikovanost a demotivace vězeňského personálu. Přes řezáčovu invenci je v odborné literatuře nicméně považován za prvního probačního pracovníka, tedy sociálního pracovníka pracujícího v trestní justici, John Augustus z Bostonu. Jeho úsilí vyústilo do přijetí prvního probačního zákona v USA. Když byly alternativy k trestu odnětí svobody promyšleny a posléze koncipovány již koncem 19. století a v širším rozsahu začaly být praktikovány v polovině století následujícího, byly ještě vzdáleny dnešním pokročilejším představám, zejména pokud šlo o alternativu obecně prospěšných prací i o odbornou přípravu kompetentních sociálních pracovníků. Už v počátcích Řezáčovy invencí mnozí odporovali, jak nasvědčuje zveřejněný názor Elana Lyndse. „Na úplné polepšení nevěřím, aniž by výchovná rada byla co platná. Mám zato, že starý zlosyn se užitečným stává až potom, co ve vězení tvrdé práci přivyknul“.

Českému průkopníku moderního vězeňství a zejména alternativních trestů s podílem obecně prospěšných prací lze možná vytýkat historickou dobou podmíněný pohled, který neznal listinu základních lidských práv ani další vývoj trestního práva v Evropě. Přesto by neměl být příspěvek českého autora v chronologii evropského práva opomíjen.

¹ Uhlík Jan - F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století. 1. vyd. Praha: Redakce českého vězeňství, 1997, s. 29

1.2 Významná role veřejného mínění

Způsobem modelové ukázky poukazují na dosavadní rozpačitost vládní koncepce reformy českého vězeňství a instituce alternativních trestů.

„Vláda zamítla novelizaci širšího uplatnění alternativních trestů a činnosti probační a mediační služby. Bude učiněn skromnější pokus“. (Zprávy televize a ČTK 11. 11. 2006)

„Jednání vlády konstatovalo, že se nezvládá počet vězňů, na něž stát doplácí denně 782 Kč na jednoho. Usnesení přikázalo kooperaci s probační a mediační službou ve věci alternativních trestů“. (Zprávy televize Nova z 9. 2. 2007)

„Vláda schválila zákon o práci vězňů. Nebudou smět odmítat práci pro potřeby městských a krajských úřadů“. (zprávy TV a ČTK z 12. 3. 2007)

Tyto a jistě by se našly další zprávy, dokumentují ještě v roce 2007 podivné otálení jak použít vězňů ke kontrolované práci, nebo jak uvedu dále, kontrolovat organizovaný výkon alternativních trestů. Občané poukazují na redukci výdajů na věznice, nejsou však zasvěceni do problematiky výkonu trestu.

„Pokusím se srovnat svůj režim vězeňkyň“ píše Mgr. Martina Horáčková.² „Náklady na jednoho vězně činí zatím 700 Kč na den a je programováno zvýšení. Jako samoživitelka dostávám na syna studenta 355 Kč na měsíc. Ani můj vysokoškolský plat nedosahuje výše státních výdajů na jednoho vězně na měsíc. Vězni mají zajištěnu výuku jazyků, malují a pořádají výstavy, školy nemají na barvy pro žáky a na finanční ohodnocení dobrých angličtinářů. Na rozdíl od vězňů nemá moje, celý život těžce pracující babička, barevný televizor...“ atd.

Hlavními body problematiky výkonu trestů jsou:

a) Vysoký a již náročně zvládaný nárůst počtů delikventů

² Magazín „Právo“ 7. října. 2006

b) Nedostačující kapacita a zastaralé vybavení věznic

c) Nedostatek odborně kvalifikovaných a v praxi osvědčených pracovníků jak v samotném vězeňském systému, tak sociálních a organizačních pracovníků pro výkon alternativních trestů, zejména pro výkon obecně prospěšné práce.

Mám zato, že v odborných kruzích jsou tyto problémy notoricky známé. Pokusím se dále porovnat s lokálními zkušenostmi z vyspělých západních států, ale již na první pohled lze spatřit rozdíl v celospolečensky jednotném postoji. V západoevropských státech dovedou jak soudy a Probační a mediační služba, tak i instituce a soukromé podniky úspěšně využít nabídky neplacené obecně prospěšné práce. V neposlední řadě tak vyhovují rovněž společenskému tlaku na úsporu státních výdajů na provoz věznic. Specificky, originálně a pro naši srovnávací studii jistě zajímavým způsobem řeší delikty exekuce v USA.

V naší legislativně a exekutivně nekoncepční realizaci alternativních trestů se odráží několik příčin, ale předem stojí za zmínku nedůvěra, a to jak občanů, tak jejich představitelů. Politolog a historik Vladimír Macura to parafrázoval: „Vždyť my Evropu nepotřebujeme, co ona horečně objevuje, my si vyřešili po svém“.

Občasné a obecné komentáře našich občanů k českému vězeňství samozřejmě nepřispívají řešení, jsou jen koloritem občanské společnosti. I to však je třeba chápat jako faktor, ovlivňující činnost vlády. Odmyslíme-li si názory politické, pak ještě jedna zvláštnost středoevropského kolektivního vědomí stojí za povšimnutí. Je to obdiv amerického mýtu prosperity společnosti a svobodné flexibility. Uvedu pár značně nekonvenčních experimentů z věznic v USA, kdy se invence o odrazení od pobytu v plných věznicích a k upřednostnění alternativních trestů samými delikventy, ujali samotní správci některých věznic.

Dlužno dodat, že situace v trestním právu i výkonu trestu je ve Státech odlišná. Také vězeňské objekty jsou v USA velkokapacitní jak prostory, počtem dozorčího personálu, i technickým a zabezpečovacím systémem. Je tam i odlišná správní kompetence v zákonných limitech, operativnost samovazby či úprava stravovací dávky.

Obsazení kapacity věznic občas kulminuje až ke kritické hranici a proto místní „governmenty“ a správní úřady hledají samy operativní řešení. Alternativní tresty, či jejich americká obdoba, se vztahují na delikty, jimž to právo umožňuje. Realizací je převážně finanční vyrovnání a satisfakce poškozenému. V kompetenci místních „šerifů“ je u vymezených deliktů nabídnout rovněž alternativní trest výkonem obecně prospěšné práce podle dispozice a potřeb místní správy. Takový výkon je přísně kontrolován místními policisty nebo probačními pracovníky a nepřihlíží k žádným zvláštním okolnostem jako třeba společenské postavení, vyjma vážné překážky, jež pak opět supluje finanční odškodnění.³

Tomuto způsobu výkonu trestu se podřídili i známý herec a režisér Gibson a topmodelka Naomi Campbell. Přestože ve svých šestatřiceti letech patří k nejžádanějším modelkám, i trpělivost soudu s jejím excentrickým chováním a výbuchy vzteku měla meze. Když zranila svou hospodyni a s tím, že nešlo o první případ newyorský soud se ani s celebritou nemazlil. Rozsudek zněl pokuta 363 dolarů a pro ni potupnější trest - odpracovat plných pět dnů při veřejně prospěšné práci. Kontrola splnění úkolů uklízečky ve skladišti byla důsledná. I když jí spolupracovnice práci stěžovaly, podle svých dočasných šéfů topmodelka „opravdu poctivě makala a bez omluvy plnila úkoly, kterým nebyla zvyklá.“⁴

V dokumentu převzatém veřejnoprávní televizí ČT1 byla odvysílána reportáž z jisté americké věznice. Její ředitel čelil

³ Rodinný dokument Vincenta Slezaka, náměstka guvernéra Bernyn, stát Illinois, 1990

⁴ Deník „Metro“, 19. ledna 2007

tlaku přeplněné kapacity, zatímco místní soud a probační médium žehraly na nezáměru o alternativní výkon trestů. Patří se vzít v úvahu, že správa věznice i přes svou značnou pravomoc nepostupovala při dalším počínu vyloženě improvizovaně, jistila jej konzultačně s právními poradci, kteří v něm neshledali porušení lidských práv vězňů a hodnotili jej přijatelnou invencí v boji proti kriminalitě a jako řešení přeplněného stavu věznice. Nápad vzniknul jako návrh soudních psychologů. Všechny vězeňské prostory a věcné potřeby až do posledního inventáře, včetně jídelního nádobí a vězeňských obleků i obuvi byly natřeny a vyměněny do výrazně růžové barvy. Zjištěný závěr experimentu je překvapující. Na vězně tato inovace pobytu ve výkonu trestu zapůsobila jako sankce odstrašující od recidivy páchané v regionu a ti, kteří měli tu možnost volili alternativní trest při obecně prospěšné práci.

Na závěr by u nás mohla upoutat jedna poznámka komentáře: Psychologicky vnímavější byli věkem mladí vězni. Opakovaný či dlouhodobý pobyt ve vězení působí na mentální otrlosti.

1.3 Analytické posouzení pracovního režimu

Jak odlišně se v evropské konvenci se vypořádává s růstem kriminality a součinně nákladů na vězeňství západní společnost a exekuce zákona, tak se dosavadní praxe českého nápravného systému pomalá až laxní. Přesto mají naše problémy srovnatelné parametry. Především je to pandemie občanské nekázně, přehlížení zákonů s cílem vyhýbání se jejich dopadu, řešení konfliktů kriminálním násilím a kriminální majetkové a útočné zločiny. Chceme-li pak zahrnout do tohoto objemu velké kriminality i drobnější, nicméně i tak kriminální zločinnost, stává se progresivita kriminality ve svém patologickém rozsahu pro budoucnost neřešitelná. Jsme vystaveni hledání nových způsobů ochrany společenského řádu, neboť způsoby konvenční se důrazně ukazují být neúčinnými.

„Pracujících vězňů má být víc“ uvedl na tiskové konferenci generální ředitel vězeňské služby.⁵ V budoucnu by odsouzení nesměli odmítat práci pro veřejné instituce. „Chceme, aby se v rámci jednotlivých areálů různé provozovny, kde vězni budou moci pracovat. Zaměstnávání vězňů přímo v areálech nápravných zařízení je výrazně levnější, než jejich doprava za prací. Budu vyvíjet tlak na ředitele věznic, aby se snažili vězně více zaměstnat“.

V českých věznicích je k roku 2007 kolem 19 000 vězňů. V České republice by mohlo v budoucnu vzniknout také až 1000 nových míst pro vězně. Vláda je chce získat přestavbou bývalých vojenských objektů.

„Ve věznici v Mírově se tamnímu vedení během letošního roku podařilo zvýšit zaměstnanost trestanců“.⁶ Do pracovního procesu se zapojilo 56,4 procenta lidí, což je téměř o 2,5 procenta více než loni. Káznici, která se specializuje na výrobu nábytku a

⁵ Deník „Právo“, 18. listopadu 2006

⁶ Deník „Metro“, 2007

kovovýrobu, se podařilo díky nárůstu zakázek rozjet další směny. Vedení věznice doufá, že se podíl zaměstnanosti podaří zvýšit i v příštím roce, kdy by se měl rozjet provoz v nové hale na výrobu nábytku.

„Z celkového počtu 358 vězňů v současné době pracuje 202 odsouzených. Zaměstnaní jsou také čtyři vězni odsouzení na doživotí. Buď pracují na svých celách, nebo na pracovištích umístěných na oddělení, řekl ČTK zástupce ředitele mírovské věznice Václav Knop.

Ačkoliv se vedení věznice podařilo letos zaměstnanost odsouzených zvýšit, kritéria stanovená generálním ředitelstvím vězeňské služby pro rok 2007 zatím nesplňuje. Podle těchto kritérií by mělo mít práci na 60 procent vězňů.

„Jsme však přesvědčeni, že to splníme. Za poslední dva měsíce se nám zaměstnanost ve věznici podařila zvýšit o 2,5 procenta. Získali jsme nové zakázky v kovovýrobě a rozjeli jsme tak druhou směnu. Tento trend bude pokračovat i v příštím roce“. Doplnil Knop.

Podle ředitele mírovské věznice se během letošního roku káznice v oblasti zaměstnanosti dotkla bezpečnostní opatření vyvolaná po útěku Romana Čabrady a Rostislava Roztočila z plzeňské věznice.

„Museli jsme zavřít pracoviště na prvním nádvoří, které jsme museli posléze zbourat. Pracovalo zde přitom 40 vězňů“, uvedl ředitel Vladimír Lang.

Vedení věznice doufá, že se počet zaměstnaných odsouzených ještě zvýší od ledna, kdy se naplno rozjede provoz v nové hale na výrobu nábytku. Stavba za 56 milionů korun by měla být dokončena v březnu, od poloviny roku by zde mělo začít pracovat na pět desítek odsouzených.

Mírovská věznice se specializuje kromě výroby nábytku také na kovovýrobu. Jde především o práci na elektromotorech a opravování nálitků. Vězni si mohou za zdmi káznice vydělat od 4.500 korun až po 9.000 měsíčně.

Společenská konvence a mentální předsudky jako psychologické příčiny obav z obecně prospěšné práce mladistvými odsouzenými.

Pruský král Bedřich II. se zajímal o vězně. Při jedné inspekci se každého vyptával na jeho provinění. Až na jednoho mladého vězně všichni tvrdili, že jsou nevinní. Bedřich ihned vydal rozkaz, aby toho „darebáka“ propustili, aby nenakazil ostatní vězně.

Pointa legendy je samozřejmě obrácená. V jistém sociálním prostředí se neprokázaný zločin považuje za hrdinství a dovednost, pobyt ve vězení za školu a prospěšná práce na veřejnosti pykajícího delikventa zostuzením. Mladí delikventi v kolektivu vězňů dávají najevo svou „ostřílenost“ a z prestižních důvodů se vychloubají svou trestnou činností, vůči společnosti a jejím zákonům se naopak staví jako nespravedlivě postižení. Oba tyto sklony se pobytem ve vězeňském prostředí ještě posilují. Antipatie mladých odsouzců k veřejně prospěšné práci má z poloviny příčinu v sociální konvenci a z poloviny v ekonomicko organizační neschopnosti koordinace probačně mediační služby, policie nebo odborně dozorčích orgánů a místních zpráv.

Státy přistupují ke způsobům výkonu alternativních trestů odlišně, ať už jde o počáteční experimenty, nebo způsoby vyzkoušené. V Německu je brán ohled na obavy z veřejné kompromitace mladých delikventů a proto je část veřejných organizována v zahraničí. V bakalářské práci jsem uvedl několik podobných realizací, dokonce v práci na Sibiři.⁷ Na aktuálních internetových stránkách byl zveřejněn výkon obecně prospěšné práce německých mladých odsouzců při stavebních opravách památek v Ústí n/L. V Rumunsku přišli s opačnou originální metodou. Nezletilé nebo mladistvé delikventy zaměstnávají za

⁷ Vlastní bakalářská práce

trest veřejně prospěšnou prací při čištění prasečích chlívků na školním statku. Sociální pracovníci tuto metodu prosadili s odůvodněním, že tradiční tresty již nezabírají a přitom trestná činnost mládeže narůstá. Trest byl vybrán po konzultaci s rodiči potrestaných mladíků. Od recidivy odrazují kromě špíny a zápachu také ironické pošklebky kolektivu.⁸

Kolik stojí vězeň bez snížení nákladů jeho pracovním výkonem.

Trestná činnost přijde draho nejen oběti, ale všechny, kdo platí daně.

Rozpočet českého vězeňství na letošní rok je sedm a půl miliardy korun, kromě provozu věznic se z něho hradí také čtyři zaměstnanecké zotavovny a vzdělávací institut pro pracovníky. Každý vězeň přijde stát v průměru na 390 tisíc korun ročně. Jen zlomek z toho přitom hradí on sám.

Od odsouzených s jakýmkoli příjmem (mzda, důchod, dary od příbuzných) se vybírá maximálně padesátikoruna denně. To stačí pouze na úhradu stravy. Nezaměstnaní vězni neplatí nic. Ještě do loňského roku se přitom účtovalo všem, ale s jediným výsledkem: nevymahatelné pohledávky bezúspěšně narůstaly. Konečný dluh dosáhl devíti set miliónu korun.

Vězni se však za málo peněz dočkají jen minimálního komfortu. Zatímco evropský standart je šest metrů čtverečních na vězně, v Česku si musejí odsouzenci vystačit se čtyřmi. „U nás máme na celách kolektivní ubytování i většího počtu“. Desetiletý žalář jednoho vězně přijde stát na tři milióny korun. Ve věznicích opět začíná být těsno a hrozí opakované vzpoury z doby před pěti lety, kdy se v českých kriminálech tísnilo třiadvacet tisíc lidí. Stát proto navazuje spolupráci s privátním sektorem a chce zavést privátní věznice.

V pětatřiceti českých věznicích a vazebních věznicích letos sedí téměř dvacet tisíc lidí. To je o pětinu více než před třemi lety.

⁸ Deník „Metro“, 2007

Dalších pět a půl tisíce odsouzených dosud nenastoupilo k výkonu trestu a pohybuje se na svobodě. Stát by je neměl ani kam dát, protože současné vězeňské kapacity jsou využity na 105 procent. „Chtělo by to ještě jednu věznic, ale chybějí peníze. Jen za posledního půl roku vzrostl počet vězňů bezmála o tisíc,“ říká Michaela Hájková, tisková mluvčí Generálního ředitelství Vězeňské služby (GRVS).

Náhradní tresty nefungují

„Přeplněnost je vždycky spouštědlem výbuchu“, varuje Bohdan Vrba, ředitel věznice ve Vinařicích na Kladensku. Jeho předchůdce zažil vězeňské bouře na vlastní kůži. Třetí největší zařízení svého druhu v republice mělo problémy zejména v roce 2000, kdy se v celách mačkalo o pět set lidí víc než dnes. Z oken létaly hořící předměty, vězni drželi hladovku na protest proti špatným sociálním a hygienickým podmínkám. Nepokoje vynesly Vinařicím náležitou publicitu a rozšířily se do čtrnácti dalších věznic. Bylo zastaveno přijímání nových odsouzených. Vedení ustoupilo některým požadavkům trestanců: přestalo regulovat přísun teplé vody, nechalo je po večerech sledovat televizi, stát začal přispívat vězňům na jídlo vyšší částkou.

Dva roky nato přišla novela trestního zákona a trestního řádu. Díky ní mohli soudci častěji ukládat alternativní tresty: podmíněčné odsouzení nebo obecně prospěšné práce. Ještě v témže roce počet obyvatel věznic výrazně poklesl. Zdálo se, že se věci obracejí k lepšímu. V následujících letech se však začali recidivisté do žalářů vracet. Někde se stala chyba.

„Náhradní tresty dostali i lidé, kteří je nebyli schopni vykonávat“, říká Pavel Štern, ředitel probační a mediační služby (PMS). Ta pomáhá integrovat pachatele trestných činů zpátky do společnosti. „Soudci s námi málo spolupracují. Kdyby si od nás vyžádali posudek na obviněného, rozhodovali by lépe,“ domnívá se Štern. Podle něho vykonají odsouzení pouze polovinu

alternativních trestů. Nepřizpůsobiví jedinci si svůj díl raději odsedí za mřížemi, čímž zatěžují rozpočet a kapacity věznic.⁹

Erich Marks, ředitel německé probační sdružby a člen Stálé evropské konference pro otázky probace (CEP), přednesl na mezinárodním fóru „Poslání a struktura mediační a probační služby“ 13. 11. 1997 pregnantní analýzu narůstající kriminality i principiální přístup k jejímu řešení: „Chci hovořit jen o tom, co funguje, co lze v této věci dělat, nebo se to tak alespoň jeví, i když zatím nejsme tak daleko“.¹⁰

- 1) Kriminalita je normální vlastnost lidské společnosti. Je to jev, který je nutné akceptovat, nelze ji žádnými prostředky odstranit. Kriminalitu bychom nevyřešili ani samou sociální prací, ignorací, trestem odnětí svobody, dokonce ani kdybychom pachatele stříleli. S kriminalitou se proto musíme naučit zacházet a musíme ji zvládat lépe, než v současnosti.
- 2) Cílem probační a mediační služby je integrace všech zúčastněných delikventů do společnosti a jejich minimální vyřazování z ní. Je to otázka nikoliv pouze justice, pouze státních zastupitelství či soudů, nikoliv jen policie, nebo sociální práce, nýbrž otázka společná.
- 3) Trest a vězení jsou ultima ratio (poslední záměr). Kriminalita v dnešním stavu však vyžaduje sofistikovanější společenskou reakci. Neustále máme mnoho odsouzených ve vězení, což znamená i vysoké finanční náklady na úkor státu, tedy daňových poplatníků. Získali bychom, kdyby se podařilo dosáhnout takového stavu, aby ve vězení byli pouze ti, které skutečně musíme chránit před sebou samými a chránit před nimi společnost.

⁹ Zprávy internetu, 23. září 2006

¹⁰ Mezinárodní diskusní fórum Praha, 13. listopadu 1997, časopis Vězeňství, č. 1/1999

1.4 Dílčí závěr

Český způsob výkonu alternativních trestů náhradou za pobyt ve vězení nepředstavuje koherentní evoluci trestního práva v české republice. Můžeme přiznat jistou morální zásluhu českým teoretickým průkopníkům alternativních trestů, avšak jejich současná podoba nezapadá do souvislého vývoje, jaký markantní v zemích, které mají v tomto směru zažitou praxi. To je do jisté míry srozumitelné, nelze se však smířit s tím, že princip již dlouhá léta realizovaný v podobných společenských a kulturních podmínkách, se nepodařilo u nás ani po osmnácti letech transformovat do adekvátní podoby a v takové míře, kterou by bylo možné nazvat populární.

Indicie problému jsou o to výstražnější, že odborníci na psychologii mládeže, její sociologické zařazení do postmoderní společnosti, či na resocializaci mladých delikventů, varují před generací fatální distancí mládeže vyspělých zemí od společenského právního řádu. Německá psychoterapeutka Alima Wilmsová varuje před rostoucí frustrací a stresem v moderní společnosti, v nichž lidé žijí a jimž se neučí čelit. Rovněž si myslí, že pozornost bulvárních médií věnována zločinu působí na jejich půst. Článek redakce pak polemizuje se správnou otázkou, proč je v českých médiích věnováno mnohem více pozornosti zločinu, než jeho nápravě a rovněž moderně efektivnějšímu výkonu trestu.

20. a 29. října 2007 vydalo Ministerstvo spravedlnosti dvě zprávy o křiklavých nedostatcích ve výkonu trestu ve věznicích a paralelně alternativních. Obě zprávy poskytují doplňující analytický závěr jak o příčinách, tak důsledcích zjištěných závad v systému trestů. Obecným jmenovatelem jsou nedůsledná koncepte exekuce a nedostatek kvalifikovaných státních zaměstnanců.

2. Rozbor situace v oblasti péče o delikventní mládež

Během minulých desetiletí se kriminalita stala v řadě rozvinutých států masovým sociální jevem. Koncentruje se zejména do velkých měst a průmyslových aglomerací s vysokým počtem anonymních a migrujících osob. Městské obyvatelstvo je ohrožováno zejména pouliční kriminalitou, krádežemi vloupáním, krádežemi aut a předmětů z aut a loupežemi. Při trestné činnosti se zvyšuje samoučelná brutalita a bezohlednost. Na významu nabývá trestná činnost spojená s drogami a jinými závislostmi a násilná kriminalita páchaná z rasistických a xenofóbních pohnutek.

Zvyšuje se podíl prvopachatelů a pachatelů jejichž trestná činnost, byť někdy závažná, bývá epizodického charakteru. Roste počet osob, pro které se zisk z kriminality stal pravidelným zdrojem příjmu. Kriminalita roste zejména mezi vrstvami obyvatelstva žijícími na hranici chudoby a sociálně vyloučenými etnickými menšinami.

Mezi pachateli téměř všech druhů trestných činů je dlouhodobě registrován zvyšující se podíl dětských, mladistvých a mladých dospělých pachatelů.

Mladí lidé u nás, stejně jako celá populace, nejčastěji sledují soukromou televizní stanici Nova, jejíž socializační působení hodnotí skupina expertů zahrnutá do již citovaného Sakova šetření jako nejškodlivější. Stanice Nova je mezi čtyřmi celostátními stanicemi hodnocena experty nejvýše v těchto čtyřech škálách „negativního jevu“. Samoučelné zobrazování násilí, vulgární zobrazování sexu, agresivita zaměřená proti různým skupinám a špatný příklad pro děti a mladistvé ohrožující jejich psychický, morální a sociální vývoj.¹¹

¹¹ Matoušek Oldřich, Kroftová Andrea – Mládež a delikvence, 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 103

2.1 Charakteristika vývoje situace v oblasti kriminality

Výše uvedená obecná konstatování se vztahuje i na českou republiku. Za posledních dvacet let se zde zvýšil počet registrovaných trestných činů čtyřnásobně. Násilná kriminalita vzrostla dvojnásobně a majetková kriminalita sedminásobně. Nejdynamičtěji přibývá krádeži vloupáním a krádeži prostých, které vzrostly devitinásobně. Zlomovým obdobím v negativním vývoji vývoji kriminality byla léta 1990 – 1993.

Porovnání vývoje kriminality v české republice ve dvou po sobě následujících desetiletých obdobích:

V letech 1979 – 1988 se celkový počet evidovaných trestných činů pohyboval mezi 100 až 120 tisíci ročně. Od roku 1989 do roku 1998 se nápad evidované trestné činnosti zvýšil 3,5 krát – od 120 tisíc trestných činů v roce 1989 po 426 tisíc trestných činů v roce 1998.

Pro srovnání vývojových trendů lze uvést, že období 1979 – 1988 bylo zjištěno celkem 1 153 286 trestných činů. V období 1989 – 1998 bylo zjištěno 3 336 236 trestných činů, což je téměř trojnásobek předešlého desetiletí.

V letech 1979 – 1988 bylo ročně vyšetřováno 65 až 80 tisíc osob. Na konci roku 1998 se počet vyšetřovaných osob vyšplhal ke 130 tisícům, přičemž od roku 1989 se počet vyšetřovaných osob neustále zvyšoval.

Za období 1979 – 1988 bylo celkem vyšetřováno 748 115 osob. V období 1989 – 1998 bylo celkem vyšetřováno 1 005 697 osob.

Zcela zásadní je však změna struktury evidované kriminality. V období 1979 – 1988 činil podíl trestné činnosti na celkové kriminalitě 11,11 %, majetkové trestné činnosti pak 43,12%. V období 1989 – 1998 podíl násilné trestné činnosti na celkové kriminalitě představoval 5,94 % majetkové trestné činnosti pak 76,41 %. V období 1979 – 1988 od roku 1989 stoupá jen pozvolna

– nárůst o 30 %, dětí 4,69 % a mladistvých 7,12 %. V období 1989 – 1998 byla struktura vyšetřovaných osob následující:

Podíl recidivistů na vyšetřovaných osobách činil 32,88 %, dětí 6,55 % a mladistvých 10,5 %. Počet vyšetřovaných recidivistů od roku 1989 stoupá jen pozvolna – nárůst o 30 % (obdobný trend lze zaznamenat i v předešlém období, tj. 1979 – 1988). Počet vyšetřovaných prvopachatelů se však zvýšil téměř o 100 %. Podíl prvopachatelů na celkem vyšetřovaných osobách činil v roce 1998 70 %. Výše uvedená srovnání dokumentují vývojové trendy. Ze statického, trestně právního i společenského hlediska nejsou zcela relevantní.

Vývoj kriminality mládeže

Závažným fenoménem ve vývoji kriminality je vzestupný trend trestné činnosti dětí a mladistvých. Za posledních 20 let se zvýšil počet vyšetřovaných mladistvých trojnásobně a dětí tří a půl násobně, přitom od počátku roku 1990 vzrostl počet dětských pachatelů ve věku do 15 let o 160 % a mladistvých ve věku 15 – 18 o 100 %.

Počet vyšetřovaných dětí a mladistvých kulminoval v roce 1996. V roce 1998 osoby mladší 18 let představovaly z celkového počtu vyšetřovaných osob 17 % pachatelů. Z toho podíl dětí do 15 let činil 45 % a mladistvých do 18 let 55 %.

K výraznému nárůstu počtu vyšetřovaných dětí dochází v oblasti násilné trestné činnosti – 2,5 krát od roku 1989. V roce 1988 bylo za násilné trestné činy vyšetřováno 1009 dětí a 1203 mladistvých. Počet vyšetřovaných mladistvých za násilnou trestnou činnost kulminoval v roce 1996 – 1,7 krát více než v roce 1989 – od tohoto roku jejich počet klesá.

V oblasti majetkové trestné činnosti dochází v případě dětí a mladistvých k obdobnému jevu jako u násilné trestné činnosti. Počet vyšetřovaných dětí za majetkovou trestnou činnost se od roku 1989 zvýšil 3 krát. V roce 1989 bylo za majetkové trestné vyšetřováno 6797 dětí a 7754 mladistvých. Počet vyšetřovaných mladistvých za majetkovou trestnou činnost kulminoval v roce

1995 – 3,3 krát více než v roce 1989 – od tohoto roku jejich počet klesá.

Bližší pohled na majetkovou trestnou činnost ukazuje značné rozdíly mezi známými pachateli v kategorii do 15 let a v kategorii mladistvých.

Počet vyšetřovaných dětí za krádeže vloupáním se od roku 1989 zvýšil 2,5 krát, přičemž od roku 1994 je počet vyšetřovaných dětí za tento typ kriminality téměř konstantní. U kategorie mladistvých došlo k prudkému nárůstu v letech 1992 – 1995, kdy bylo vyšetřováno 4 krát více mladistvých než v roce 1989. Od roku 1994 počet vyšetřovaných mladistvých za krádeže vloupáním prudce klesá. V letech 1997 a 1998 bylo vyšetřováno dokonce méně mladistvých než dětí (1998: D – 2 617, ML – 2 499).

Počet vyšetřovaných dětí a mladistvých je vyšší u krádeži prostých než u krádeži vloupáním. V kategorii dětí jsou však počty vyšetřovaných osob za tyto dva typy trestné činnosti již téměř vyrovnané, zatímco u mladistvých je počet vyšetřovaných osob za krádeže prosté dvojnásobný. Počet vyšetřovaných dětí za krádeže prosté se od roku 1989 zvýšil 3,5 krát (kulminoval v roce 1996). Počet vyšetřovaných mladistvých kulminoval v roce 1995 – 2,9 krát více než v roce 1989 – od tohoto roku neustále klesá.

Struktura skutků, kterých se děti a mladiství nejčastěji dopouštějí, je v obou kategoriích téměř totožná. Výrazněji se liší pouze v oblasti krádeži věcí z automobilů a krádeži motorových vozidel. Děti se častěji dopouštějí krádeži věcí z automobilu (děti – 27 % skutků z majetkové trestné činnosti, mladiství – 20 % skutků z majetkové trestné činnosti), mladiství se častěji krádeži motorových vozidel (děti – 5 %, mladiství – 12 %). Dalšími často páchanými skutky jsou: krádeže vloupáním do ostatních objektů (děti – 11 %, mladiství – 13 %, krádeže v jiných objektech (děti – 8 %, mladiství – 9 %), krádeže vloupáním do obchodů, restaurací a kiosků (děti – 5 %, mladiství – 8 %) a krádeže vloupáním do rekreačních objektů (děti – 7 %, mladiství – 6 %).

Z teritoriálního hlediska byl v roce 1998 nejvyšší počet dětí a mladistvých vyšetřován v Praze, Ostravě, Brně a v okresech Karviná a Most. Počet vyšetřovaných osob ve věku do 18 let v těchto regionech činí 24,22 % z celkového počtu v této věkové kategorii. Pokud se týče počtu vyšetřovaných osob mladších 18 let v přepočtu na 10 tisíc obyvatel, pak jsou nejvíce zatíženy okresy: Most – 48; Ostrava-město – 40; Strakonice – 34; Tachov – 33; Mělník, Český Krumlov a Sokolov – 32. Celkový index za Českou republiku byl v roce 1998 – 19 (v Praze tento index činil v roce 1998 – 11).

V souvislosti s výše uvedenými údaji je třeba zdůraznit, že se vztahují ke známým pachatelům objasněné trestné činnosti.

Kvalitní změny v oblasti kriminality mládeže

Během posledních deseti let byla v trestné činnosti mládeže zaznamenána řada kvalitativních změn. Při páchání trestné činnosti je zaznamenána rostoucí agresivita a brutalita. Různé formy násilnosti se více než v minulosti vyskytují mezi dětmi ve školách (šikana). Novou formou trestné činnosti mládeže je trestná činnost motivována nacionalismem a rasismem. Mládež se podílí na trestné činnosti související s prostitucí. Nebezpečnou a obecně ohrožující trestnou činností mládeže jsou anonymní hrozby – požáry, výbuchy. V nepoměrně významnější formě se oproti minulosti vyskytuje mezi mládeží trestná činnost spojená s různými druhy závislostí a s výrobou a distribucí psychotropních látek. Tento trend bude zřejmě nadále vzrůstat.

Mládež (zejména trestně neodpovědné děti) je častěji než v minulosti zneužívána k páchání trestné činnosti a zapojována do „profesionálních“ organizovaných zločineckých skupin (např. typování při vykrádání bytů a dalších objektů, krádeží automobilů a věcí z automobilů, organizované krádeže v obchodech). Děti jsou zneužívány k šíření dětské pornografie.

2.2 Specifické prvky trestné činnosti mládeže

Trestná činnost dětí a mladistvých se v mnoha ohledech liší od trestné činnosti ostatních pachatelů. To je dáno stupněm psychického a somatického vývoje, vlastnostmi, zkušenostmi a motivy k páčání trestné činnosti. Mládež páčá trestnou činnost častěji se spolupachatelem a ve skupině. Trestná činnost je ve většině případů páčána živelně pod vlivem momentální situace (převládá emotivní motivace oproti rozumové). Impulsem pro trestnou činnost je v řadě případů alkohol, případně jiná návyková látka zvyšující agresivitu a nepřiměřené reakce. Příprava trestné činnosti je nedokonalá, obvykle schází prvek plánování, častá je i nedostatečná příprava vhodných nástrojů ke spáchání trestného činu. Trestná činnost se vyznačuje neúměrnou tvrdostí, která se projevuje devastací, ničením předmětů a znehodnocením zařízení.

Některé znaky způsobu spáchání trestné činnosti souvisejí se somatickými znaky pachatele, např. vyšší rychlostí, mrštností, obratností, menší postavou a nižší vahou.

Výběr předmětu útoku je určován jiným hodnotovým systémem než u dospělých. Mladí pachatelé často odcizují předměty, které momentálně potřebují, nebo které se jim vzhledem k věku líbí (např. automobily, motocykly, videa, televizory, oblečení, zbraně, nože, alkohol, cigarety, léky apod.). Věci získané z trestné činnosti bývají rozdělovány ve skupině. Finanční prostředky se zpravidla se zpravidla utrácejí společně. Při dělení je patrná hierarchie a podíl na spáchané trestné činnosti.

Odras sankční politiky na trestání mladistvých v rámci trestního řízení

Podíl odsouzených mladistvých na celkové kriminalitě po roce 1989 poprvé výrazně stoupl v roce 1990, činil 12% oproti 9,3% v roce 1989. V následujících letech činil v roce 1991 – 12,5%, 1992 – 13,4%, 1993 – 14,8%. Od roku 1994 nastává mírný pokles

– v tomto roce činil podíl mladistvých na celkem odsouzených 11,6%, v roce 1995 – 11,3%, 1996 – 10,8%, 1997 – 10,7. Tento trend pokračoval i v roce 1998.

Po kulminaci trestné činnosti mladistvých v roce 1993 (14,8 % ze všech odsouzených pachatelů) došlo v roce 1994 k určitému „zklidnění“. V roce 1998 bylo pravomocně odsouzeno 4 615 mladistvých pachatelů (z toho 236 dívek), což představuje 8 % ze všech odsouzených pachatelů (54 083 dospělých).

Odsouzení pachatelé se dopustili celkem 86 518 trestných činů, z toho mladiství 8 094, tedy na trestné činnosti se podíleli 9 %. Mezi odsouzenými mladistvými převažovaly osoby prvotrestané 3 632 (78,7 %), za recidivisty bylo soudem označeno 286, tj. 6,20 % odsouzených. Vysoký podíl prvotrestaných mladistvých odpovídá zřejmě trvale rostoucímu počtu dětí do 15 let, které páchají trestnou činností a pro nedostatek věku nejsou trestně odpovědné (1994 – 6 632 dětí, 1995 – 7 118 dětí, 1996 – 10 899 dětí, 1997 – 10 296 dětí). Pod vlivem alkoholu spáchalo trestnou činnost 204 mladistvých (4,4 %), pod vlivem návykových látek 84 pachatelů (1,8).

V rámci sankční politiky vůči mladistvým dochází od roku 1990 k posunu ve prospěch opatření, která nejsou spojena s odnětím svobody. Trestní soudy ukládaly mladistvým nejčastěji podmíněné odsouzení – v průběhu 90. let každoročně u nás u 70 % případů (čímž lze tuto sankci považovat z trestněpolitického hlediska za klíčovou). Až na výjimky se jednalo o tzv. prosté podmíněné odsouzení, tzn. bez využití možnosti uložit podle ustanovení § 59 odst. 2 trestního zákona v rámci podmíněného odsouzení přiměřená omezení. Oproti období před rokem 1989 byla tato sankce soudy v 90. letech více preferována (1987 – 64 %, 1997 – 71 %).

Nepodmíněný trest odnětí svobody byl ukládán 12 – 14 % odsouzených mladistvých (1987 – 20 %, 1997 – 13 %). Pokud však již soudy trest odnětí svobody uložily, klesl v 90. letech

oproti letům 80. podíl krátkodobého trestu do 1 roku (1987 – 71 %, 1997- 66,5 %).

Na třetím místě volily soudy v 90. letech možnost upustit u mladistvých od potrestání. V tomto směru došlo k výraznému posunu ve prospěch hojnějšího využívání této možnosti ze strany soudů, který kulminoval v roce 1993, kdy takto soudy reagovaly u téměř 17 % případů (1987 – 5,5 %, 1997 – 11 %).

Zbývající sankce, tj. zejména peněžitý trest a obecně prospěšné práce (posledně uvedené bylo nicméně možné uložit až od 1. ledna 1996) se na celkové skladbě sankcí významně nepodílely.

Alternativní opatření by nemělo být chápáno jako trest. Mělo by být pokusem o obnovení rovnováhy, jež byla porušena spácháním trestného činu. Napáchané škody by měly být, pokud možno, uhrazeny, restituovány, věci by měly být uvedeny do původního stavu. Poškozenému člověku by se mělo dostat i morální satisfakce – její nejjednodušší podobou je normální omluva. V případech, kdy je to možné, by měli pachatel i poškozený dojít k názoru, že jsou dva normální lidé, kteří jsou schopni se domluvit. Víc pozorností než trestnému činu by se mělo věnovat osobě poškozeného i osobě pachatele. Alternativy by měly předvídat budoucí vývoj pachatele, měly by být preventivní. Prostřednictvím alternativ můžeme dojít k jinému pojetí spravedlnosti. Spravedlnost by se mohla snést z abstraktivních výšin do vztahu těch konkrétních osob, kterých se skutek a jeho následky týkají.¹²

¹² Matoušek Oldřich, Matulová Andrea, Kopoldová Bedřiška, Chalupová Jana, Halík Tomáš – Práce s rizikovou mládeží, 1. vyd. Praha: Portál, 1996, s. 59

2.3 Příčiny delikventního chování

Kriminologické výzkumy a zkušenosti sociálních pracovníků, policistů, trestních soudců a státních zástupců i personálu věznic potvrzují, že pachatelé trestné činnosti mají celou řadu společných sociálních charakteristik (kombinaci tzv. znaků do anomických syndromů) a společných „zkušeností“, které do značné míry předurčují jejich asociální vývoj. K nejtypičtějším patří disfunkční rodina, změna opatrovnických vztahů v dětství a dospívání (např. umístění do ústavní výchovné péče), problémy související se školní docházkou, zkroskotání v povolání, generační úpadek, nízký sociální statut, sociální a kulturní vyloučení, nestrukturovaný volný čas trávený převážně mimo rodinu a s vrstevníky, poruchy chování a nezvládnutelnost, snížený intelekt, drogová a alkoholová závislost a extrémistické postoje, apod.

Tyto tzv. prediktory delikventního chování, jsou důsledkem celé řady příčin a okolností, které delikventnímu chování přecházely, provázely jej a umocňovaly jeho vývoj.

Druhou skupinu tvoří příčiny vnější, spočívající v oblasti sociální – v širším a užším slova smyslu související se sociálním prostředím, v němž jedinec žije, bydlí a komunikuje. Tato skupina příčin zásadně ovlivňuje proces socializace – vrůstání jedince do společnosti i jeho schopnost přijímat obecně uznávané normy a vzory chování.

Specifický vliv na šíření sociálně patologických jevů mezi mládeží má nepochybně i rychlost kulturních a sociálních změn probíhajících v České republice. Tyto změny předstihují přirozený generační posun v řadě životních postojů, zkušeností a zvyklostí. Dosavadní sociální hodnoty a standarty jsou odmítány a pro nové chybí nejenom podmínky, ale zejména odpovídající diferencované a přístupné vzory s jasnější strukturou. Do osobního, rodinného i sociálního života se negativně promítá i identifikace

s nevhodnými vzory postojů a chování, destabilizace stávajících norem a hodnot, a s tím spojený stres a nejistota. Výsledkem je zdání, že „všechno je možné“ (případně, že nic není nemožné). Tato situace tak s sebou přináší řadu sociálně patologických důsledků – např. netrpělivou snahu rychle se přiblížit „novému životnímu stylu“. Ten je ovšem některými osobnostně nezralými jedinci chápán jako soubor hmotných znaků, jichž je třeba dosáhnout, a to i za cenu nelegitimních metod, včetně trestné činnosti.

Negativní vývoj je determinován mírou rizikových faktorů, které na něj působily zejména v dětství a dospívání. Kriminální delikvenci předchází celá řada signálů.

Výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci z let 1997 – 1998: Názory expertů na charakter a dynamiku závadového chování mládeže potvrdil, že dětští a mladiství delikventi se rekrutují převážně z rodin s kriminální zátěží, z rodin rozvrácených a sociálně a kulturně desintegrovaných. Naopak nepotvrdil obecně tradovanou hypotézu, že v ústavních zařízeních přibývá dětí z rodin společensky výše postavených. Odborníci přicházejí do kontaktu s delikventní mládeží, hodnotí své klienty jako agresivnější, méně ovladatelné, méně zodpovědné, s menší mírou sebekritičnosti a odolnosti vůči stresu. Zvláště rizikovou kriminogenní skupinou jsou děti „na útěku“ z domova a z výchovných zařízení a pak mladí lidé, kteří jsou po dovršení zletilosti propuštěni z institucionální péče.

Rozbor systému péče o delikventní mládež

Východiska ke snižování kriminality

Problematika delikventní mládeže je řešena v rámci sociální a kriminální politiky státu. Sociální politika zahrnuje politiku mládeže, zaměstnanosti, vzdělávání, rodinou, zdravotní atd. Dílčími systémy kriminální politiky jsou politika trestní a politika preventivní. Trestní politika představuje defenzivní strategii kontroly kriminality a její převážně represivní část je orientována na minulost, na konkrétní události, trestné činy, které již nastaly.

Preventivní politika směřuje do budoucnosti – představuje ofenzivní strategii kontroly kriminality, spoléhá se především na represivní prostředky. Zabývá se snižováním pravděpodobnosti páchaní trestných činů. Systém péče o delikventní mládež tvoří soustava institucí působících v rámci sociální a kriminální politiky, jejichž práva a povinnost určuje příslušná legislativa.

Legislativní podmínky péče o delikventní mládež

Zvláštní ochranu rodině, dětem a mladistvým zaručuje čl. 32 Listiny základních práv a svobod a dále Úmluva o právech dítěte (sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 106/1991 Sb.), která deklaruje právo dítěte na život, zdravý vývoj, rodičovskou péči, život v rodině, vzdělání a zaměstnání.

Neméně důležité je právo dítěte na ochranu před zanedbáváním, zneužíváním a duševním nebo tělesným násilím. Toto ustanovení zdůrazňuje význam sociální prevence, která ve svém důsledku směřuje k ochraně společnosti jako celku. Ochrana postavení dítěte a jeho oprávněných zájmů představuje rozsáhlý soubor práv dítěte, která jsou upravena v různých právních odvětvích a normách různé právní síly. Jde především o předpisy práva rodinného, sociálního, práva správního (školství, zdravotnictví), práva trestního a přestupkového.

Z hlediska občanského práva se každý člověk stává občanem okamžikem narození a má tudíž způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost k právním úkonům. Právní status dítěte je definován s odkazem věku. Právní normy používají v zásadě dva termíny. První termín – nezletilec, je užívaný pro oblast práva soukromého. Zletilost, jako plná způsobilost osoby svým vlastním právním jednáním nabývat práv a zavazovat se, vzniká podle občanského zákoníku dosažením 18 let. Mezi právním statutem dítěte mladšího 15 let a adolescentem mezi 15. – 18. rokem věku není podstatný rozdíl. Zásadní rozdíly jsou však v oblasti trestního a přestupkového práva, neboť s věkovou hranicí 15 let je spojen vznik trestní (deliktní) odpovědnosti.

Mladistvý – je tedy termín důsledně užívaný trestním (přestupkovým) právem pro věkovou skupinu 15 – 18 let.

Trestní stíhání mladistvých pachatelů je upraveno v zákoně č. 140/1961 Sb., trestní zákon ve znění pozdějších předpisů a v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

Postih mladistvých pachatelů a řízení proti nim je zapracováno do trestního kodexu ve formě zvláštních ustanovení. V trestním zákoně je obsaženo trestní stíhání mladistvých v Hlavě VII. § 291 – 301 trestního zákona. Platí obecná zásada, že pokud Hlava VII. Trestního zákona neupravuje ustanovení zvláštní, užije se mladistvého pachatele ostatních ustanovení trestního zákona. Podobně, pokud Hlava XIX. trestního zákona neobsahuje ustanovení zvláštní, užije se i na řízení proti mladistvým obecných předpisů trestního řádu.

Obecné ustanovení vymezuje pojem mladistvého (15 – 18 let) a stanoví zásadu, že soud při projednávání a rozhodování přihlédne ke zvláštní péči, kterou společnost věnuje mládeži. Trestní odpovědnost mladistvého spočívá v odlišném hodnocení stupně společenské nebezpečnosti činu pro společnost jako materiálního znaku trestného činu.

Zvláštní ustanovení trestního řádu zajišťují, aby byly objasněny všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí soudu, a to jak o vině, tak o přiměřeném trestu nebo ochranném opatření. Zdůrazňují se výchovné momenty v řízení, zajišťuje se obhajoba mladistvého ve všech stadiích trestního řízení. Nejdůležitějším pramenem pro zjištění poměrů mladistvého jsou orgány sociálněprávní ochrany. Tento orgán má s ohledem na jeho poslání a roli v trestním řízení potřebné pravomoci.

Systémová a organizační opatření v oblasti péče o delikventní mládež

Na základě zákona č. 189/1994 Sb., o vyšších soudních úřednicích, ve znění pozdějších předpisů, byli konstituováni

probační úředníci. Zákon stanoví, že mohou na základě pověření předsedy senátu vykonávat určité probační činnosti, konkrétně poskytnutí poučení obviněnému a poškozenému o náležitostech dohody o narovnání a úkonech potřebných k jejímu uzavření (§ 11 odst. 2 cit. zák.).

V rámci vězeňství je realizován systém kontinuálního resocializačního působení na mladistvé odsouzené. Byly vytvořeny podmínky pro zvýšení počtu učebních oborů pro mladistvé odsouzené a pro zvýšení počtu specializovaných oddělení pro odsouzené psychopaty. V oblasti kriminologického výzkumu vztahujícího se bezprostředně k problematice delikvence mládeže byl ukončen výzkum příčin vzniku sociálně patologických jevů u mládeže. Výzkum se uskutečnil na základě usnesení vlády č.594 ze dne 5. října 1994 k informaci o situaci rizikových skupin mládeže. Byly zpracovány závěry a zpráva připravena k předložení na jednání vlády České republiky. Dále bylo provedeno expertní šetření v oblasti vývoje patologických jevů mezi dětmi a mládeží (osloveno 370 expertů a odborných pracovišť), které proběhlo v gesci Republikového výboru pro prevenci kriminality.

V rámci vládou schváleného materiálu Priority trestní politiky z hlediska reformy vězeňství a koncepce rozvoje vězeňství v České republice uložila vláda svým usnesením č. 687/1999 ministru spravedlnosti předložit do 30. června 2000 návrh věcného záměru zákona o trestním soudnictví nad mládeží a do 31. března 2001 návrh zákona o trestním soudnictví nad mládeží.

Problémy

Převaha ukládání trestu odsouzení, resp. upuštění od potrestání bez stanovení jakéhokoliv výchovného vedení, tj. kontroly, dohledu a pomoci po vynesení rozsudku. Nevyužívání alternativních způsobů trestání a odklonů v trestním řízení.

Nedostatečná právní úprava postavení pracovníků v probační a mediační službě, jejich minimální počet, nedostatečná kvalifikace a zákonem stanovený příliš široký rozsah úkonů nedovolují plné

využití alternativ a odklonů, kterými trestní právo de iure disponuje.

K řešení výše uvedených problémů nepochybně přispěje plošné konstituování probační a mediační služby na základě zákona o probační a mediační službě, jehož věcný záměr vláda schválila svým usnesením č. 599/1999. Návrh zákona v paragrafovém znění bude vládě předložen do 31. října 1999. Ve věznicích je nedostatek specializovaných oddělení pro výkon trestu mladistvých drogově závislých, s poruchami chování a osobnosti a sexuální devianty. Ve věznici Bělušice je koncipován projekt jako součást koordinovaného přístupu okresu k drogové problematice. Lze konstatovat, že cca 40% odsouzených ve věznici je z města Mostu a spádových oblastí Louny a Teplice. Ve věznici je v současné době evidováno kolem sta odsouzených jako drogově závislých, kteří se později navracejí většinou zpátky do svého původního bydliště.

Považujeme za důležité věnovat konkrétní pozornost i péči preventivním, terapeutickým i resocializačním opatřením pro drogově závislé i drogou ohrožené jedince ve výkonu trestu. Zaměřovat se především na odsouzené, u kterých jsou důvodné předpoklady pro pozitivnější zapojení do života po skončení výkonu trestu odnětí svobody.

Základní terapeutická skupina DROP Bělušice vznikla v září 1996 jako záměr vyzkoušet a vyvinout plán práce terapeutické skupiny pro drogově závislé, kteří se rozhodnou abstinovat. Byli jsme si vědomi i toho, že by se přesto měla najít možnost pomoci drogově závislým i drogou ohroženým, aplikovatelná i v jiných věznicích, kde se vyskytne ochota s problematikou drog pracovat v rámci možností navíc, než je reálná možnost formální. Každý „zachráněný“ jedinec stojí za mnoho úsilí, žije ve společenství dalších lidí.¹³

¹³ Projekty, Hledání nových forem zacházení s pachateli, Příloha časopisu České vězeňství, č. 2/1999, s. 54

2.4 Nové trendy v zacházení s delikventní mládeží

Snahy o snížení kriminality reprezentovaly v minulosti zejména dva přístupy:

První tzv. „absolutní přístup“ stavěl na teorii odplaty. Cílem trestu bylo odčinit trestný čin. Prioritní nebylo ani tak zabránit dalším trestným činům, ale demonstrovat spravedlnost. Nastolení spravedlnosti spravedlivou odplatou za vinu má hluboký psychologický účinek důležitý i pro uvědomění si odpovědnosti za vlastní jednání.

Druhý přístup – „relativní či preventivní“ stavěl na předpokladu, že cílem trestu je minimálně zabránit pachateli v páchání dalších trestných činů a v optimálním případě pak náprava pachatele, respektive jeho převýchova. Vina je vnímána jako psychický nebo sociálně podmíněné abnormální jednání, které je v podstatě nemocí vyžadující léčení. V praxi ovšem bývá efektivita převýchovného působení trestu nízká.

V současné době se v mnoha zemích prosazuje přístup třetí – syntetický, který v sobě zahrnuje oba předchozí přístupy. V tomto případě jde o snahu sloučit spravedlivý trest s obecně nebo speciálně preventivním účinkem. Jedná se o mimo jiné reakci na prudký nárůst zločinnosti včetně kriminality mládeže v 70. a 80. letech. Další důvody spočívaly v poznatcích, že klasické metody nejsou schopné tomuto negativnímu trendu zamezit. Sem spadá jak rozvoj komunitně orientované prevence kriminality, tak i hledání nových přístupů v trestním soudnictví.

V anglosaské literatuře je v souvislosti s tímto přístupem užíván termín Restorative Justice – spravedlnost nahrazení či narovnání. Tento přístup si klade za cíl vrátit pachatele do společnosti jako jejího plnohodnotného člena. Uplatňuje se zejména u mladistvých a dětských pachatelů.

K tomu ovšem musí směřovat činnost všech, kteří v procesu spravedlnosti mladistvých participují. To nejsou jen orgány činné

v trestním řízení, ale v neposlední řadě pachatel, oběť a komunita (obec). Každý z nich má skutečný zájem na tom, aby mladý pachatel napravil způsobené škody, opětovně se zařadil do společnosti a vyhnul se recidivě. Komunita bude bezpečnější, oběť se dočká satisfakce a pachateli se vytvoří podmínky pro návrat do řádného společenského života. Pachatel přitom bude veden k tomu, aby si byl schopen uvědomit následky svého trestného činu. Tento přístup je založen na čtyřech principech:

V principu odpovědnosti, který spočívá v náhradě škody, veřejně prospěšných pracích a v mediaci pachatele s obětí. To jsou nástroje, které pomáhají (a zároveň nutí) mladému pachateli uvědomit si důsledky svého činu – pro oběť i pro něj samotného. Oběti se přitom stávají plnoprávními účastníky procesu. V principu ochrany komunity, z něhož vyplývá, že komunita má právo na bezpečí, a že je tady nutné všemi prostředky bránit recidivě a škodám, které z ní pro bezpečnost komunity vyplývají. K tomuto slouží zejména systém dohledu a intervencí vůči pachateli.

V principu rozvoje dovedností, jehož cílem je, aby pachatel opustil systém péče o mladistvé, kompetentnější o dovednosti a schopnosti chovat se jako produktivní a odpovědný občan. Nejde tedy jen o potlačení asociálního chování a poskytnutí péče či léčby, jde o komplexní působení zaměřené na rozvoj pachatelových schopností a dovedností v občanském a sociálním životě.

V principu rovnováhy – to znamená, že je věnována stejná pozornost komunitě, oběti i pachateli. Všechny tyto strany by měli mít se stykem se systémem spravedlnosti mladistvých prospěch.

V přístupech vycházejících z teorie odplaty a teorie převýchovy je role pachatele více méně pasivní – objektem potrestání, izolace či výchovy. V přístupu třetím, založeném na syntéze těch předchozích, se jeho role mění. Pachatel v něm totiž přestává být pouhým objektem soudního nebo správního řízení, ale subjektem

přiměřeně odpovědným za svůj čin, za svoji nápravu, za vyrovnání se s těmi, jimž svým jednáním uškodil a svoji další životní perspektivu.

Význam nového přístupu je v poslední řadě uznáván i na úrovni OSN. Např. Komise OSN pro prevenci kriminality a trestní soudnictví schválila v roce 1988 rezoluci doporučující státům vycházet v trestním řízení z principu **MEDIACE A RESTORETIVE JUSTICE**.

Alternativní opatření v rámci trestního řízení

Od první poloviny 90 let, na základě zahraničních zkušeností a domácích legislativních experimentů, začaly do českého trestního práva pronikat jak alternativní formy trestního řízení, tak alternativy k trestu odnětí svobody. Trestní právo vycházející ze zásady pomocné úlohy trestní represe aplikuje státní donucení trestněprávními prostředky jen tehdy, když neexistuje jiné řešení, jak dosahovat souladu chování lidí s právem. Tímto způsobem lze řešit zejména případy menší závažnosti, kdy ustupuje zájem státu na potrestání pachatele a je dáována přednost kompenzaci škody a jiné újmy, jež byla způsobena oběti trestného činu.

Do vazby může být mladistvý vzat jedině tehdy, nelze-li účely vazby dosáhnou jinak. Účelem trestu u mladistvého je, aby trestem byla zabezpečena jeho výchova v řádného občana se zřetelem k jeho osobním vlastnostem, rodinné výchově, k prostředí z něhož pochází.

Ochranná výchova je druhem ochranného opatření a trvá dokud to vyžaduje její účel, maximálně však do 19 let. Pro uložení ochranné výchovy musí být splněny tyto podmínky: O výchovu mladistvého není náležitě postaráno, výchova mladistvého byla zanedbána a vyžaduje to prostředí v němž mladistvý žije. Ochrannou výchovu lze uložit i osobě mladší 15 let, která dovršila 12 let, tedy pro nedostatek věku trestně neodpovědné. Obligatorně se ochranná výchova uloží tehdy, dopustí-li se dětský pachatel takového trestného činu, za který trestní zákon ve zvláštní části dovoluje uložení výjimečného trestu. Soud tak

může učinit tehdy, jestliže je to nutné k zajištění řádné výchovy osoby mladší než 15 let, která spáchala čin, který by jinak byl trestním činem. Ochranná výchova se v těchto případech ukládá podle § 176 - 180 občanského soudního řádu.

Výkon trestu odnětí svobody u mladistvých je upraven v zákoně č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů. Výkon vazby je upraven zákonem č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby. Vazba i trest odnětí svobody se vykonávají ve zvláštních věznicích. Od roku 1993 je realizován „Preventivně výchovný program s mladistvými vězni“. Jeho náplní jsou aktivity vedoucí k soběstačnému a plnohodnotnému zařazení mladistvého do občanského života po propuštění. Dne 1. ledna 2000 vstoupí v účinnost zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. V roce 1993 zákonem č. 292/1993 Sb. byl zaveden do trestního práva institut podmíněného zastavení trestního stíhání (§§ 307 a 308 tr. řádu) a možnost vydávat trestní příkaz (§ 314e – 314g tr. řádu).

Zákonem č. 152/1995 Sb. se vede již užívaných trestů nově zavádí alternativní trest obecně prospěšných prací (§ 45 a 45 a tr. zák. a § 335 – 340b tr. řádu) a dále procesní institut narovnání (§ 309 – 314 a 362 tr. řádu).

Zákonem č. 253/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje zák. č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů se zavádí podmíněné upuštění od potrestání s dohledem (§26) a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem (§ 60a a 60b).

Působnost resortů v rámci systému péče o delikventní mládež
Resorty, do jejichž působnosti spadá péče o delikventní mládež jsou Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo zdravotnictví.

2.5 Dílčí závěr

V rámci státního systému péče o delikventní mládež i mimo něj existuje a dále vzniká celá řada institucí, zařízení a organizací, které se zabývají kriminálně rizikovou mládeží.

Terénní sociální pracovníci, kteří se zaměřují na sociální intervenci ve vztahu k dětem a k mládeži, pracují při okresních, městských a magistrátních úřadech.

Mimo systém státní správy a samosprávy působí stovky nevládních a charitativních organizací, které také s rizikovými skupinami dětí a mladistvých pracují. Činnost řady nevládních organizací je dotována ze státního rozpočtu.

V policii České republiky je na všech úrovních – okresní, krajské, i celostátní – vytvářena síť kriminalistů specializovaných na vyšetřování trestné činnosti mládeže a páchané na mládeži. Podobní specialisté začínají působit i při úřadech vyšetřování.

Buduje se systém prevence kriminality, jehož těžiště spočívá na místní úrovni. Prioritou preventivních strategií na všech úrovních je prevence kriminality dětí a mladistvých.

Stát každoročně věnuje na prevenci kriminality a dalších sociálně patologických jevů značné finanční prostředky.

Připravuje se řada důležitých zákonů, včetně rekodifikace trestního práva, které mohou zásadním způsobem ovlivnit přístup ke kriminálně rizikovým i delikventním dětem a mladistvým.

Odborníci, kteří se problematikou predelikventní mládeže zabývají, naléhavě požadují systémové řešení současné situace, včetně ofenzivního zavádění moderních intervenčních a nápravných metod do sociální práce s delikventní mládeží.

Aktuálně však lze konstatovat, že ačkoliv počet specializovaných institucí pro práci s rizikovými jedinci i výdaje vynakládané na jejich provoz roste, je evidentní, že úměrně tomu neroste jejich úspěšnost a efektivita. To lze ostatně doložit trendy, které dokumentují statistiky trestné činnosti.

Kriminalita dětí a mladistvých je obecně vnímána jako negativní sociální jev, nikoliv jako množina individuálních trestních činů, z nichž každý má svého pachatele a svoji oběť, svoji příčinu a následek.

Justiční systém využívá ve vztahu k mladistvým pachatelům chudý rejstřík trestů s minimální mírou využití alternativních opatření.

V zásadě neexistují funkční instituce, které by nad plněním alternativních opatření uskutečňovaly dohled.

Preventivní a represivní instituce – justiční, státní, samosprávné i nevládní nejsou systémově propojeny, a tak nejsou schopné zajistit koncepční kontinuální práci s kriminálně rizikovými jedinci a jejich rodinami.

Problémem je nedostatečná odbornost a stabilizace výkonných pracovníků a koncepční nevyhraněnost jednotlivých institucí a profesí v rámci systému péče o predelikventní a delikventní mládež.

Možnosti stávajícího systému péče o delikventní mládež jsou využívány nedostatečně, neinvenčně a nekoordinovaně.

Nedořešena je situace mezi institucemi, které se zabývají rizikovými jedinci o stanovení optimální míry mezi ochranou osobních dat a potřebou výměny informací. Nedostatečně jsou využívány existující legislativní podmínky pro postih rodičů ve vztahu k delikventní činnosti jejich dětí.

Současný systém péče o delikventní mládež v mnoha ohledech selhává. Umožňuje propad tisíců dětských a mladistvých delikventů mimo něj. Spíše než moderních sociálních metod zaměřujících se na posílení klientových schopností vyrovnávat se přijatelným způsobem s rizikovými situacemi přetrvává administrativně represivní přístup sociální práce. Netvoří ucelený komplex, ale soustavu mezi sebou nekomunikujících subjektů.

3. Realizace alternativních trestů

3.1 Zkušenosti západoevropských zemí

Úvod

Rok 1996 byl pro českou trestní justici velice důležitým rokem, neboť dne 1. 1. 1996 vstoupila v platnost novela trestního zákona ze dne 29. 6. 1995, která zavedla trest obecně prospěšných prací. Většina západoevropských zemí českou republiku v zavedení trestu obecně prospěšných prací, jedné z nejslibnějších alternativ k trestu odnětí svobody posledních desetiletí, předešly. Jedná se např. o země jako je Anglie a Wales, Portugalsko, Nizozemsko, Dánsko, Norsko, Francie, Skotsko a Irsko. Cílem této kapitoly je informovat o některých ze zkušeností s využíváním trestu obecně prospěšných prací, ke kterým se v těchto zemích v průběhu posledního desetiletí dospělo. Jelikož výhody trestu obecně prospěšných prací jsou všeobecně známé a byly již mnohokrát diskutovány, zaměřím svou pozornost především na druhou stránku tohoto nového trestu, kterou jsou jeho kontraproduktivní účinky a dopad na podmínky vězeňství. Jedná se o téma, kterému je podle mého názoru v současné odborné diskusi věnována velice malá pozornost. Úvod zahájím nastíněním některých tendencí, které můžeme pozorovat ve vývoji systému sankcí v celé západní Evropě.

Nejdříve ze všeho bych však podotkl, že srovnání trestního práva a trestní politiky jednotlivých západoevropských zemí není jednoduché, není-li téměř nemožné. Každá země má svůj vlastní trestně právní kontext, který souvisí se sociálně - ekonomickou a politickou situací a zároveň historií dané země. Tato odlišnost však není v rozličných studiích mnohdy brána v potaz. V této souvislosti je důležité mít na paměti, že některá řešení a

přístupy, která jsou úspěšně přijímána v jedné zemi, mohou být v jiné zemi s odlišnou sociálně – politickou a ekonomickou strukturou naprosto nepřijatelná a nepoužitelná.

Poněkud odlišná je situace v oblasti srovnání zahraničních systémů trestních sankcí. Na rozdíl od ostatních oblastí trestního práva a trestního procesu zde sledujeme jejich menší odlišnost a můžeme zde nalézt mnoho podobných znaků. Tato podobnost je v jednotlivých zemích dána obdobným ideologickým základem trestních sankcí, trestně politickými cíli a povahou samotných sankcí.

Tato podobnost může být dále vysvětlena skutečností, že se v současné době v oblasti trestního práva potýkají moderní společnosti se stejnými nebo obdobnými problémy:

Celá Evropa zaznamenává stále vzrůstající míru kriminality. Tento nárůst se částečně týká tradiční trestné činnosti jako je násilná trestná činnost, trestné činy proti majetku, drobná trestná činnost zastoupená např. vandalismem či dopravní trestná činnost jako je řízení motorového vozidla pod vlivem alkoholu. Tento nárůst počtů trestních případů je částečně tvořen také trestními činy souvisejícími s novými druhy kriminality jako je drogová a s drogovou závislostí související trestná činnost, kriminalita životního prostředí a počítačová kriminalita, rozličné formy organizovaného zločinu, především pak obchod se zbraněmi, obchod s drogami, obchod s dětmi a ženami, prostituce a trestná činnost související s patologickým hráčstvím. Tato trestná činnost stále ve větší míře přesahuje hranice jednotlivých států a začíná mít nadnárodní charakter.

V souvislosti s nárůstem trestné činnosti a novými formami kriminálního jednání, se ukazuje, že jednotlivé společnosti mají pouze omezené možnosti tento problém zvládat. V případě, kdy se nedaří těmto problémům efektivně čelit prostřednictvím preventivních opatření, je třeba opět zaměřit pozornost na možnosti jejich řešení v rámci trestního systému.

Ukazuje se však, že lidská mysl a fantazie není při zavádění a rozvoji trestních sankcí příliš kreativní. Většina trestních zákoníků západoevropských zemí je totiž založena na tradičním systému sankcí, ve kterém stále zaujímá dominantní postavení trest odnětí svobody a peněžitý trest. Vedle těchto dvou hlavních trestů je další oblast sankcí tvořena podmíněným trestem odnětí svobody, probací a tzv. bezpečnostní opatření (**security measures.**), tj. tresty, které omezují či odebírají určitá práva či oprávnění pachatele.

Tyto dvě oblasti trestních sankcí můžeme nalézt v trestních zákonicích téměř všech evropských zemích. Jejich vznik se datuje na konec minulého a počátek tohoto století a silně se v nich projevuje vliv myšlenek tzv. Moderní hnutí iniciovaného Fransem von Lisztem a Mezinárodní kriminalistické společnosti (*Internationale kriminalistische **Vereinigung***). Toto myšlenkové hnutí vedlo k zavedení a rozvoji speciálních opatření pro zacházení s mentálně nemocnými nebo zvláště nebezpečnými pachateli. V některých zemích rovněž vedlo ke vzniku zvláštního trestního zákona pro mladistvé, v neposlední řadě rovněž výrazně přispělo k zavedení různých modalit podmíněného trestu odnětí svobody a vedlo k rozvoji peněžitých trestů. Tímto hnutím byl silně podporován především trest tzv. denních pokut

Mezinárodní hnutí zaznamenalo v průběhu posledních 100 let velký rozvoj a dosáhlo četné pozitivní výsledky. V současné době se však setkáváme také s některými cíli, které se nepodařilo splnit:

Nepodařilo se nebo podařilo pouze částečně dospět k očekávanému snížení vězeňské populace a redukci počtu trestů odnětí svobody. Především v průběhu posledních deseti let téměř všechny západoevropské země problému velké přeplněnosti vězeňských zařízení a nedostatku finančních prostředků na podporu systému trestní justice. Tato přeplněnost je zapříčiněna především nárůstem ukládaných trestů odnětí

svobody delších než jeden rok. Ve většině západoevropských zemích tato tendence vede k růstu počtu vyšetřovaných vazeb a k nárůstu průměrné doby strávené ve vězení. (v některých zemích jako např. v Nizozemsku zaznamenáváme až její zdvojnásobení).

Pod vlivem Moderního hnutí byly tradiční systémy trestních sankcí založeny především na myšlenkách resocializace a nápravy. Tyto myšlenky se však v mnohých případech projevíly v trestním právu mladistvých stejně jako v trestním právu dospělých jako idealistické. Povinná léčba ani jiné formy zbavení svobody, neprokázaly, že mohou výrazně přispět k uskutečnění kýžených cílů nápravy. Zaznamenán byl spíše opačný výsledek. Mnoho výzkumu ukázalo, že recidiva u nařízené léčby nebo jiných forem odnětí svobody je vyšší než u trestu nespojených s odnětím svobody, u podmíněných trestů či probace. Jako dostatečně silný se neprojevil ani zstrašovací efekt trestů odnětí svobody resp. se přinejmenším neprojevil jako dostatečně silný k tomu, aby vyvážil závažné negativní účinky tohoto trestu na pachatele, jeho (její) rodinu a širší sociální okolí stejně tak jako jeho negativní celospolečenské důsledky jako je recidiva, nezaměstnanost a velká finanční nákladnost.

Velký nárůst kriminality a trestů odnětí svobody výrazně zatěžuje činnost orgánů trestní justice jako je policie, státní zastupitelství, soudy a Probační a mediační služba. Přetíženost justičního aparátu jej téměř v celé Evropě omezuje v plnění jeho běžných úkolů a povinností. V oblasti legislativy bylo téměř ve všech západoevropských zemích učiněno množství kroků, které směřovaly k hledání adekvátní odpovědi na výše uvedené problémy. Většina těchto kroků byla zaměřena na reformu systému sankcí.¹⁴

¹⁴ Zprávy internetu

3.2 Nařízení výkonu trestu OPP

Samotnému nařízení výkonu trestu obecně prospěšné práce (dále OPP) předchází ještě rozhodnutí, podle něhož se má vykonat trest OPP. Rozhodnutím, podle něhož se má vykonat trest OPP, může být odsuzující rozsudek (§ 120 TŘ) nebo trestní příkaz (§ 314e TŘ), vydaný zpravidla okresním soudem, výjimečně i soudem krajským jako soudem prvního stupně (např. při vyloučení řízení o určitém trestném činu ze společného řízení nebo v souvislosti s jiným právním posouzení činu v obžalobě, anebo při odsouzení obžalovaného jen za některý z více trestných činů uvedených v obžalobě). Jakmile se toto rozhodnutí stane vykonatelným, předseda senátu (samosoudce) zašle jeho opis okresnímu soudu, v jehož obvodu má odsouzený uložený trest vykonávat (§ 336 odst. 1 TŘ), jímž je podle § 335 TŘ zásadně okresní soud, v jehož obvodu má odsouzený bydliště. Mimo tento obvod lze trest vykonat pouze se souhlasem odsouzeného. Tato úprava je odůvodněna zvláštností výkonu trestu, pro kterou je typické zejména potřeba znalosti místních podmínek, zpravidla delší doba jeho výkonu, místem bydliště odsouzeného a konkrétní potřebou obecně prospěšných prací v jednotlivých místech.

K nařízení výkonu trestu OPP je vzhledem k výčtu trestných činů příslušný zásadně samosoudce okresního soudu, v jehož obvodu odsouzený bydlí. Samosoudce tu rozhoduje usnesením, proti němuž není stížnost přípustná, o druhu a místě výkonu trestu a přihlíží k tomu, aby odsouzený vykonával trest co nejbližší místu, kde bydlí. Odsouzeného zároveň soudce poučí o jeho povinnosti dostavit se do 14 dnů od oznámení tohoto rozhodnutí na obecní úřad nebo instituci, u nichž má obecně prospěšné práce vykonávat, k projednání podmínek (poučení se uvádí v odůvodnění usnesení). Opis usnesení o nařízení výkonu se zašle okresnímu úřadu, probačnímu úředníkovi, odsouzenému

a jeden se založí do soudního spisu. Pokud odsouzený nedodržel 14 denní lhůtu k dostavení se a projednání podmínek, tak toto je bezodkladně oznámeno soudu, který výkon trestu nařídil, stejně tak je mu sděleno i vykonání trestu.

Často diskutovaným problémem je slovní spojení „projednání podmínek“. Někteří v tom cítí jistý nádech dohody, ač by na tomto místě raději viděli větu „obec mu oznámí své podmínky“, protože jde vlastně o trest a odsouzenému by mělo být spíše nařizováno než s ním diskutovat. Je ale zapomínáno na fakt, že projednávací přístup je zvolen z toho důvodu, že obec, popř. instituce, u nichž má trest OPP vykonat, se zároveň potřebují od odsouzeného dozvědět určité informace. To znamená, že ony si nemohou samy nadiktovat podmínky bez ohledu na pracovní dobu nebo zdravotní stav odsouzeného. Tento přístup považuji za účelnější a výhodnější pro obě strany, protože i ti, kdož zajišťují výkon trestu by se měli snažit o co nejkvalitnější výsledek práce.

Pochopitelně při chování k odsouzenému je stále třeba zachovávat jistou opatrnost, protože se do určité míry jedná o rizikového pracovníka, ovšem na druhé straně lidské zacházení a podpora většinou motivuje odsouzeného k co nejkvalitnější práci. Pachatel také potřebuje vidět, že dělá smysluplnou práci a je pro druhé užitečný. V některých případech naší praxe byly organizace s odsouzeným dokonce tak spojeny, že po výkonu trestu u nich získal pracovní místo. Zacházení s odsouzeným by mělo kombinovat kontrolu s pomocí a podporou. Každý odsouzený je samozřejmě jiný, některý bude schopen samostatné a odpovědné práce, na jiného bude třeba více dohlížet. Některý zvládne pouze nejjednodušší manuální činnosti, jiný může pomoci s odbornějšími pracemi. Pokaždé je to však pro něj šance odbočit z kriminální dráhy, odčinit újmu společnosti a posilovat existenční schopnosti a dovednost žít v souladu s okolím, se společností a se zákonem.¹⁵

¹⁵ Vlastní bakalářská práce

3.3 Dílčí závěr

Je třeba si upřímně přiznat, že naše Probační a mediační služba a justice alternativních trestů nemají vlastní koncepci, odpovídající složitosti jejich organizace, nedostatečného výběru jak samotných možností OPP, organizačního a dozorčího personálu a v neposlední řadě tradici a mentalitě občanů. Nepomohlo a nepomůže mechanické napodobení západního systému této činnosti exekuční, a obávám se, že nepomůže řešit ani navrhované zvýšení platů příslušným úředníkům této právní složky.

Zatímco u nás jsou organizaci státní správy – magistráty a jejich městské služby a městská policie příkazně nuceny přijímat vykonavatele alternativních trestů (se skrytou nechutí na obou stranách), ve vyspělých státech evidují probační a mediační služby pořadník nabídek a poptávek po OPP, a to nejen od státních správ a institucí, ale i od soukromých podnikatelů či od sociálních a církevních zařízení. Zájem o alternativních tresty tak nezkomírá na dehonestaci OPP na veřejnosti. Západní systém disponuje vlastními sociálními pracovníky v terénu výkonu OPP, kteří nejenže připravují a organizují tuto práci, ale nezřídka jí dodávají smysluplný výchovný ráz. OPP je např. organizována v kolektivním, třeba i v tábornickém pobytu v místě výkonu, může mít doplňující alternativní program, pobyt může být připraven v cizí zemi třeba rekultivaci památek, hřbitovů, přírody. Ale vždy je věkově odlišen!

Široce zobecněnou námitkou potenciálních vykonavatelů obecně prospěšné práce je „Trest na pranýři“, rozuměj před zrakem maloměstské domácí veřejnosti. Neumím si ani představit, jak by naše společnost kvitovala nucenou manuální práci svých „VIP a pop hvězd“, jak ji v rámci svých alternativních trestů regulérně splnili např. americká top – modelka Naomi, nebo oba synové britského následníka trůnu.

4. Empirická část

4.1 Vymezení a metodologie výzkumu

Cíl výzkumu

Hlavním cílem je na základě sociologického šetření prokázat, že příčiny odmítání obecně prospěšné práce ze strany vykonavatelů, jsou v konkrétních bodech srozumitelné. Proto je zapotřebí hledat řešení, jež by přispělo k osobní odpovědnosti pachatelů a prosazovat lepší modely obecně prospěšné práce, výhodné pro odlehčení vězeňskému systému.

Dílčí cíle jsou:

- zmapovat sociální situace, které ovlivňují odmítání obecně prospěšné práce, přestože je pro pachatele relativně výhodná
- zaměřit se na společenský význam obecně prospěšné práce
- rozbor osobnostních struktur, které nejvíce ovlivnily odmítnutí obecně prospěšnou práci.
- stanovit závěry a doporučení, vyplývající z problémových oblastí

Metody výzkumu

Metodami výzkumu bylo postupné získávání odpovědí respondentů podle připraveného dotazníku a řízený rozhovor s nimi. Skladba dotazníku s dvaceti otázkami byla zaměřena v pořadí orientačně na personálie, sociální zázemí a vlastní důvody pro odmítání obecně prospěšné práce v rámci alternativního trestu.

Dotazníkové šetření

Nástrojem výzkumu byl dotazník, který nabízel hotové odpovědi ano – ne, případně možnost jiného vyjádření. Dotazník se zaměřil zejména na získání takových odpovědí, jež by pomohly analyzovat příčiny odmítání trestu formou obecně prospěšné práce. Alternativním záměrem dotazníku bylo porozumět souvislostem mezi odmítáním obecně prospěšné práce, sociálním charakterem respondentů a jejich pracovním návykem.

Řízený rozhovor

Řízený rozhovor probíhal koncepčně. Sledoval postupně odpovědi uvedené v dotazníku a pokud si snad odpovědi protirečily, ověřoval, jak jim respondent rozuměl. Řízený rozhovor upřesňoval a doplňoval dotazníkové odpovědi.

4.2 Realizace dotazníkového šetření v terénu

Determinace základních hypotéz a doplňujících témat

Hypotéza 1:

Obecně prospěšné práce odmítají vykonávat pachatelé bez návyku pracovní kázně.

Hypotéza 2:

Obecně prospěšné práce odmítají pachatelé z důvodu podřadné práce na veřejnosti.

Předpoklady ke zdůvodnění hypotéz

Jisté chyby v režimu obecně prospěšné práce (dále OPP) zavinila snaha automaticky převzít obecný systém bez specifické kreativity a když se to nedaří, poukazovat, že se u nás neosvědčil. Chybným dovršením by pak bylo celý systém OPP striktně limitovat, či zrušit vůbec.

Český způsob aplikace západoevropské koncepce byl determinován: „obecně prospěšná práce rovná se úklidová práce“. Bez ohledu na individuální přístup k věkovým, sociálním a mentálním rozdílům mladistvých delikventů zanedbává možnosti svých modalit. Dohled nad výkonem OPP v terénu suplují pracovníci pro tento obor nepřipravení. Podmínky a zařízení, které by na jedné straně vděčně uvítaly nehonorovanou pomoc, jsou na straně druhé frustrovány obavami z problémů s delikventy a ovlivněni obecným názorem a jejich pracovní fluktuaci.

Mám důvod ve svých hypotéz oponovat návrhu ředitele probační a mediační služby (dále PMS) - (Zpráva ředitele PMS Pavla Šterna, říjen 2007), který nachází řešení problému OPP v jejím rasantním omezení a v návratu do stavu jako dříve, aniž

by bral ohled na vězeňskou kapacitu, resocializaci i analýzu příčin překážek obecně prospěšné práce. Zpráva ředitele se odvolává na citaci nepochybně nepochybně věrohodných hlášení center PMS a jimi argumentuje: „Pouze necelá polovina pachatelů si svůj trest odpracuje a to často nikoliv v požadované kvalitě. Zbytek se alternativním trestům vyhýbá a ignoruje je“.

Ve srovnání se zeměmi s vyspělým právním systémem a s dlouhou praxí alternativních trestů je to výsledek nesporně slabý. Nechávám stranou spekulaci o účelovosti zprávy a z dokumentů městských PMS si ověřuji:

PMS Mladá Boleslav: „Nyní by u nás mělo vykonávat obecně prospěšnou práci 44 odsouzených. Jedná se o úklid veřejného prostranství. Trest vůbec nerespektují, dochází jen pět osob nepravdělně.“ PMS Most: „Alternativní trest dostávají lidé bez pracovního návyku, kterým je vše lhostejné, místo aby byli vděční, že nemuseli do vězení.“ PMS Černá v Pošumaví si notuje s PMS Poruba: „Většinou jsme měli problém, aby se vůbec dostavili do práce. Měli jsme extrém, že alternativní trest nastoupili, ale odmítali fyzickou práci. Pro nás je to pak práce navíc v podávání návrhů na změnu trestu ve vězení“. Další PMS operují výtkou: „Nemůžeme je povolát ve chvíli, kdy je potřeba.“

Pro orientaci při sestavování výzkumného souboru se ovšem patřilo ověřit si zkušenosti v terénu osobně. Setkávám se s několika městskými strážníky, kteří dohlíželi na výkon OPP i s pracovníky technických služeb. Až manažér zahradnické úpravy městských parků byl objektivní: „Považuji za neefektivní doporučit takové práce lidem, kteří nemají žádný tvůrčí vztah k naší práci a proto jsme je mohli využít pouze k fázím úklidu. Protože však neznali ani jeho systém, často jen postávali a čekali buď na jednotlivé příkazy, nebo na odvoz nákladu.“ Předpoklady mé hypotézy se začaly potvrzovat v jejím primárním záměru: Zpochybnit závěry centrálního orgánu PMS, znehodnocující význam obecně prospěšné práce jako vhodného alternativního trestu. Prvním úkolem mé hypotézy bylo analyzovat

soubor informací hodnotících efektivitu OPP u nás, v porovnání se souborem dostupných zpráv ze zahraničí.

Dodatkem zmíním, že pochybnost o reálném řešení kapacity vězeňských zařízení jakož i uplatnění alternativních trestů u mne vyvolal návrh sněmovny na „občasné návštěvy“ příslušných místních poslanců v místech výkonu trestů, citované v opatření ministra spravedlnosti (Návrh ministra spravedlnosti o informativních návštěvách poslanců ve věznicích svého obvodu, září 2007). Návrh oněch „návštěv“ nemá oprávněnost revize, neurčuje jejich pravidelnost a nepředjímá resortní neodbornost.

Reprezentativní výběrový soubor

Základním souborem jsou odsouzení pachatelé trestné činnosti ve vazební věznici v Olomouci. Výběrový soubor jsem volil náhodným anonymním výběrem padesáti odsouzených pachatelů trestné činnosti v téže věznici, kteří neodpracovali trest obecně prospěšné práce a trest jim byl přeměněn na nepodmínečný.

Organizace výzkumu

Dotazníkové šetření bylo provedeno v období od 20. září do 5. října 2008. Osloveno bylo 50 respondentů, u kterých jsem shromáždil řádně vyplněné dotazníky. S osloveným respondentem jsem buď provedl samotné vyplnění dotazníku, nebo jej respondent vyplnil sám.

Výzkum byl proveden se souhlasem speciálního pedagoga vazební věznice v Olomouci, se kterým jsem témata dotazníku prodiskutoval a přistoupil jsem na jeho doporučení a připomínky, jež se týkaly především distribuce mezi odsouzenými pachateli trestné činnosti.

4.3 Zpracování a vyhodnocení šetření

Cílem této podkapitoly je zhodnotit údaje získané dotazníkovým šetřením, provedeném ve vazební věznici v Olomouci. Údaje jsou seřazeny postupem, jaký byl dodržen v dotazníku, tj. od orientačně osobních dat a sociálních vztahů, až k vlastním názorům na výkon alternativních trestů. Údaje jsou vyjádřeny počtem odpovědí výběrového souboru, tj. odsouzených, kteří odmítli obecně prospěšné práce.

Tab. 1: Věk

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
18 – 26 let	25	50%
27 – 32 let	15	30%
33 – více	10	20%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

Tab. 2: Vzdělání

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
základní	4	8%
vyučen	29	58%
maturita	14	28%
VŠ	3	6%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

Tab. 3: Partnerský vztah

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
ve stálém svazku	12	22%
přechodný	30	60%
nezávislí - bez vztahu	8	18%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

Tab. 4: Máte v péči vlastní či osvojené děti?

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
ano	10	20%
ne	40	80%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

Tab. 5: Jak hodnotí trest OPP vaši rodinní příslušníci, přátelé?

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
kladný ohlas	30	60%
záporný ohlas	10	20%
nezájem	2	2%
nerozumí způsobu ani významu OPP	8	18%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

Tab. 6: Mají důsledky vaší trestné činnosti vliv na vaše partnerské vztahy?

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
vyvolávají konflikty	45	90%
nemají podstatný vliv	5	10%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

Tab. 7: Jaký druh práce jste vykonával?

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
manuální	9	19%
intelektuální	8	18%
příležitostnou a nekvalifikovanou	33	63%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

Tab. 8: Jak dlouho jste byl zaměstnán?

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
Méně než 2 roky	31	61%
2 – 4 roky	11	21%
déle	8	18%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

Tab. 9: Kolik zaměstnání jste vystřídal?

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
1 - 2	5	10%
2 - 5	15	30%
více	30	60%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

Tab.10: Využíval jste a případně kolikrát podporu v nezaměstnanosti?

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
dosud ne	4	9%
jednou	8	13%
více než dvakrát	38	78%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

Tab.11: Měl jste již problémy se zákonem?

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
ano	35	70%
ne	15	30%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

Tab. 12: Byl jste již dříve odsouzen za trestný čin

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
alternativním trestem	5	10%
podmínečně	9	19%
nepodmínečně	8	18%
dosud ne	28	53%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

Tab.13: Měl jste v době před zadržením zkušenosti s návykovými látkami?

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
příležitostně	24	49%
pravidelně	9	19%
žádné	17	32%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

Tab.14: Pokud jste již vykonával OPP, užíval jste v jeho průběhu návykové látky?

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
ano	28	53%
ne	18	38%
pouze ojediněle	4	9%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

15) Co patří k vašim zájmům a jaký okruh společnosti upřednostňujete?

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
kultura	5	10%
vybraný sport	9	19%
kolektivní sportovní hry	10	20%
cestování	7	17%
bezcílné bloumání	14	24%
jiné a nestálé zájmy	5	10%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

16) Napište stručně, proč jste odmítnul, nebo nesplnil OPP:

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
nechtělo se mi pracovat	21	41%
vadila mi práce na veřejnosti	20	40%
osobní důvody	5	10%
jiné okolnosti	4	9%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

17) Vyhovovala vám předložená nabídka OPP?

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
rozhodně ano	5	10%
spíše ano	7	17%
spíše ne	12	22%
nikoliv	26	51%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

18) Jakou činnost byste v rámci OPP vykonával nejraději?

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
pomocné práce v sociálním a zdravotnickém zařízení	15	30%
odstraňování škod trestné činnosti	11	21%
údržba zeleně či historických památek	9	19%
jiná	15	30%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

19) Dal byste přednost OPP bez kontaktu s veřejností?

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
ano	29	59%
spíše ano	12	22%
je mi to lhostejné	9	19%
celkový počet	50	100%

Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

20) Měl by být výkon trestu OPP spojen s možností vzdělání, rekvalifikace, terapie

Straty	Počet respondentů	Procentuální vymezení
ano	35	70%
ne	10	20%
nezajímá mě	5	10%
celkový počet	50	100%

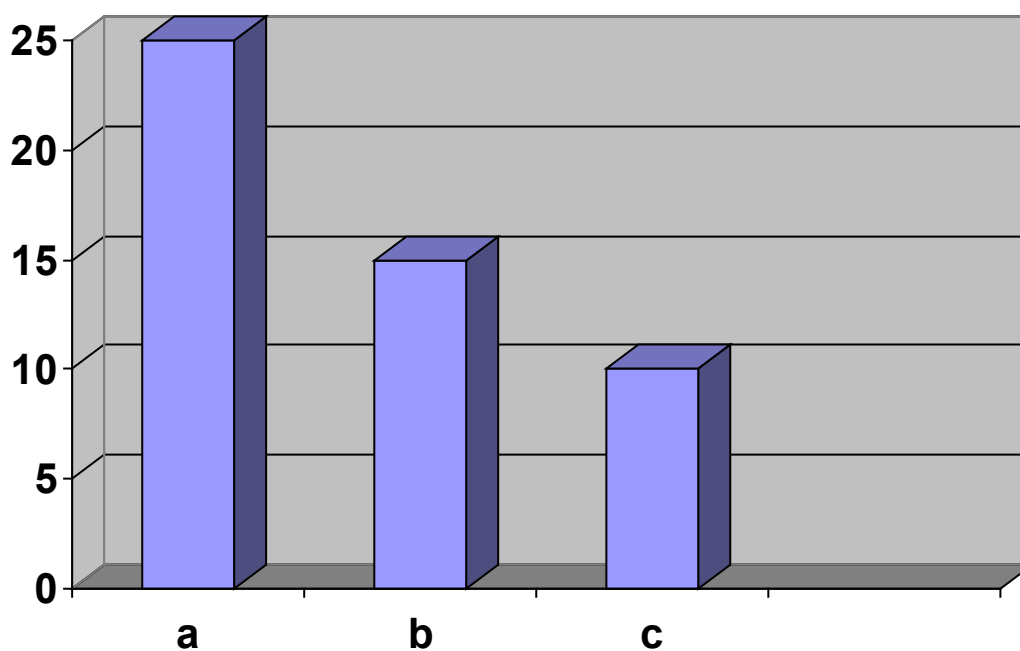
Pramen: vlastní zpracování na základě vyhodnocení dotazníkového šetření

4.4 Interpretace výsledku výzkumu

1) Věk

U věkových kategorií jsou počty odmítání obecně prospěšné práce odlišné. Výrazněji se jeví skupina 18 až 26 let, pro kterou je typický chybějící návyk pracovní kázně. Z řízeného rozhovoru vyplynulo, že uvolněný vztah k trvalému pracovnímu poměru svádí mladší věkovou kategorii k závislosti na podpoře rodičů, nebo podpoře sociální, případně k fluktuaci a příležitostné práci. Starší respondenti s ohledem na osobní odpovědnost pracovní kázeň více akceptují.

Graf

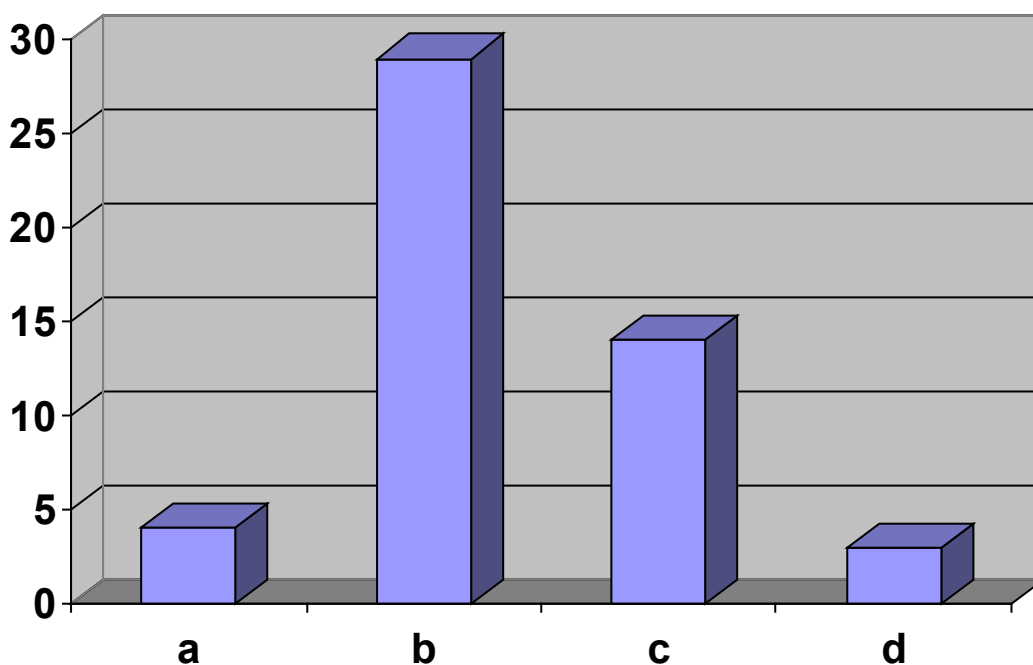
Pramen: vlastní zpracování

- a) 18 – 26 let
- b) 27 – 32 let
- c) 33 a více

2) Vzdělání

Poněkud překvapivější je výsledek šetření podle stupně dosaženého vzdělání. Nízká procenta vysokoškolsky vzdělaných a respondentů se základním vzděláním jsou zastupována máločetným vzorkem. Nejvýrazněji se scházející pracovní návyk projevuje u vyučenců, u nichž je patrná fluktuace zaměstnání v důsledku hlavně nezájmu o vyučený obor, nebo překážek v jeho uplatnění.

Graf 2

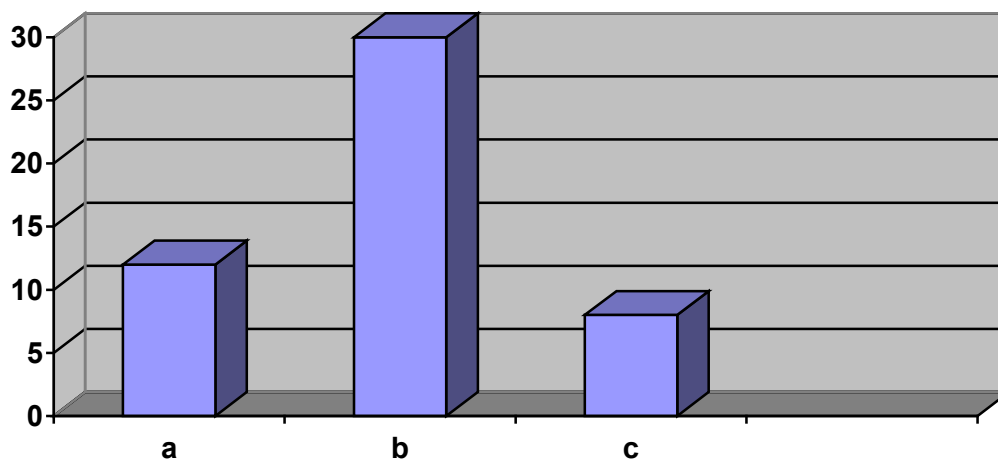
Pramen: vlastní zpracování

- a) základní
- b) vyučen
- c) maturita
- d) vysokoškolské

3,4) Partnerský vztah a vlastní či osvojené děti

Výsledky vykázané dotazníkem byly přiznány rovněž při řízeném rozhovoru: Bez citového vztahu a vztahu odpovědnosti ve stálé svazku partnerském, anebo rodinném s dětmi, výrazně dominuje lehkomylnost při odmítání alternativního trestu obecně prospěšné práce.

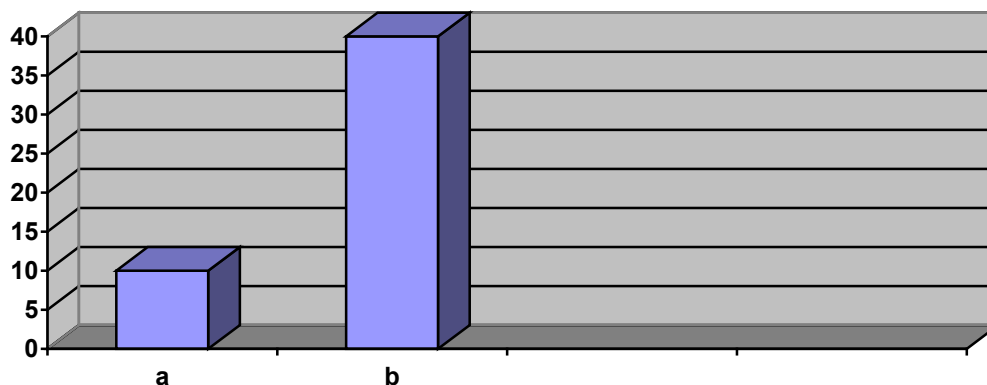
Graf 3

Pramen: vlastní zpracování

- a) ve stálé svazku
- b) přechodný
- c) nezávislí – bez vztahu

Graf 4

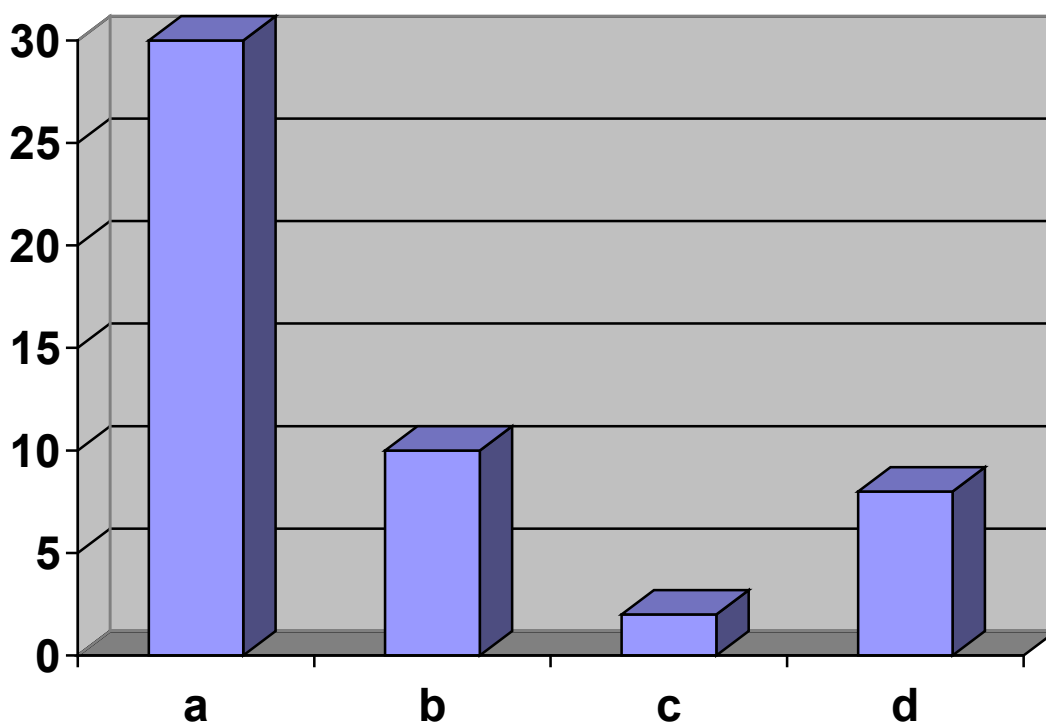
Pramen: vlastní zpracování

- a) v péči vlastní či osvojené děti
- b) bez péče

5) Jak hodnotí trest OPP vaší rodinní příslušníci, přátelé?

To, co lze nazvat psychologickým zázemím, ať vlastní rodina, příslušnost do rodiny a přátelé, zřetelně působí na uvažování delikventů při rozhodování o alternativním trestu. Přesto výsledné rozhodnutí naznačuje, že ryze osobní výhrady převáží k odmítnutí obecně prospěšné práce.

Graf 5

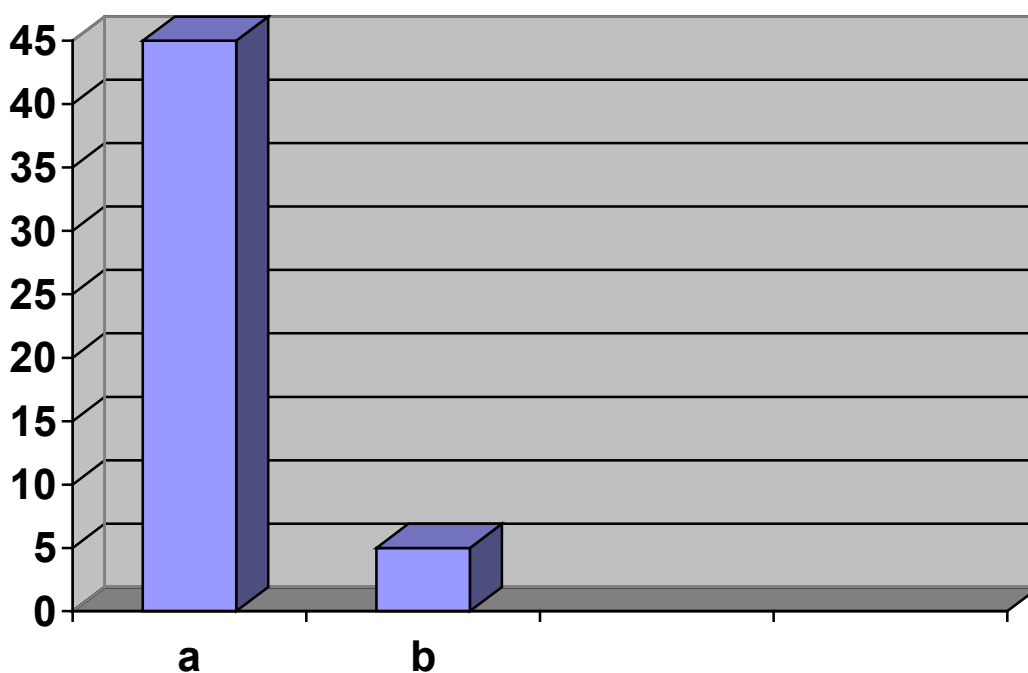
Pramen: vlastní zpracování

- a) kladný ohlas
- b) záporný ohlas
- c) nezájem
- d) nerozumí způsobu ani významu OPP

6) Mají důsledky vaší trestné činnosti vliv na vaše partnerské vztahy

Totéž, co v předcházející otázce, potvrzuje i rozpor ve vztahu partnerském. V řízených rozhovorech respondenti v naprosté většině doznali konflikty v partnerské komunikaci při rozhodování se o obecně prospěšné práci, která umožňuje pobyt s partnerkou, kdežto vězení je odloučí.

Graf 6

Pramen: vlastní zpracování

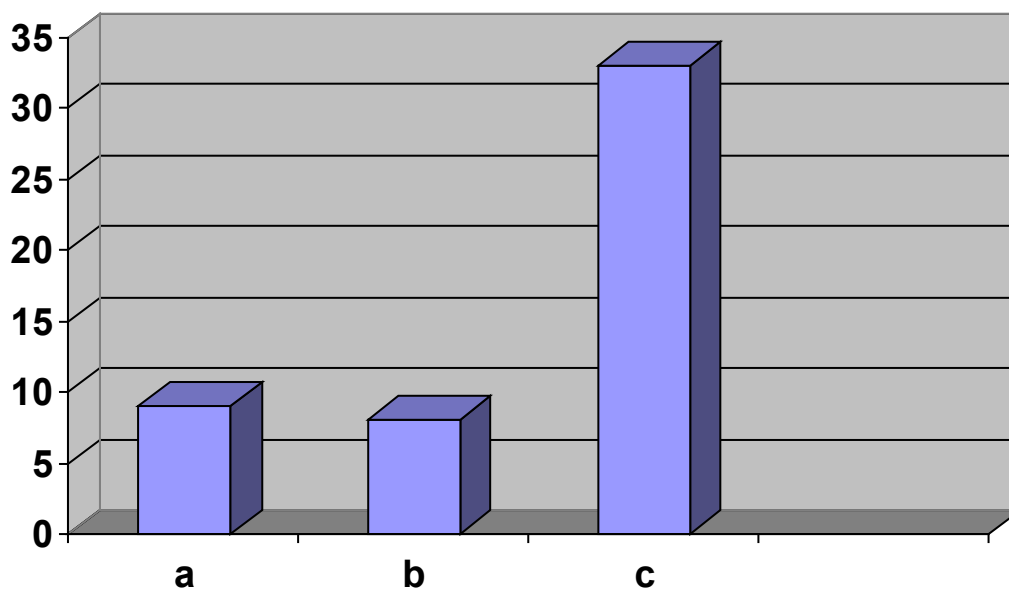
- a) vyvolávají konflikty
- b) nemají podstatný vliv

7) Jaký druh práce jste vykonával?

U této otázky není co doplňovat komentářem. Nestálé zaměstnání, pracovní nekvalifikovanost, fluktuace v zaměstnáních a příležitostné přivýdělky, spolu se spoléháním na podporu, přímo garantují nezáměr až odpor k práci, neschopnost pracovní kázně a celkově lehkomyšlný přístup k existenci.

V rámci řízeného rozhovoru se však ukázal posun v postoji k pracovní motivaci při plnění pracovního výkonu pod dohledem ve věznici, oproti plnění pracovních úkolů při obecně prospěšných pracích, kde je režim volnější. Při výkonu obecně prospěšné práce schází respondentům viditelná motivace dosahovat dobrých výsledků, neboť neuplatňuje denní hodnocení, jež má význam pro získání výhod. Naproti tomu ti stejní respondenti jsou při vězeňské práci snaživí a iniciativní s motivací možného zkrácení trestu a dalších odměn.

Graf 7

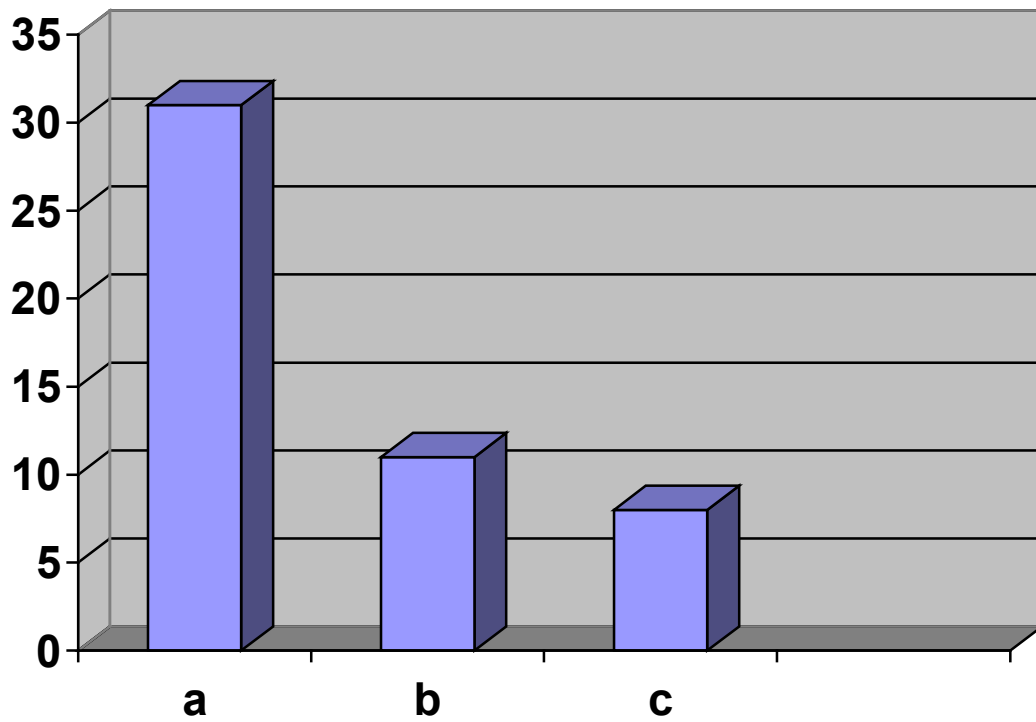
Pramen: vlastní zpracování

- a) manuální
- b) intelektuální
- c) příležitostnou a nekvalifikovanou

8) Jak dlouho jste byl zaměstnán?

S platností komentáře u otázky č. 7

Graf 8

Pramen: vlastní zpracování

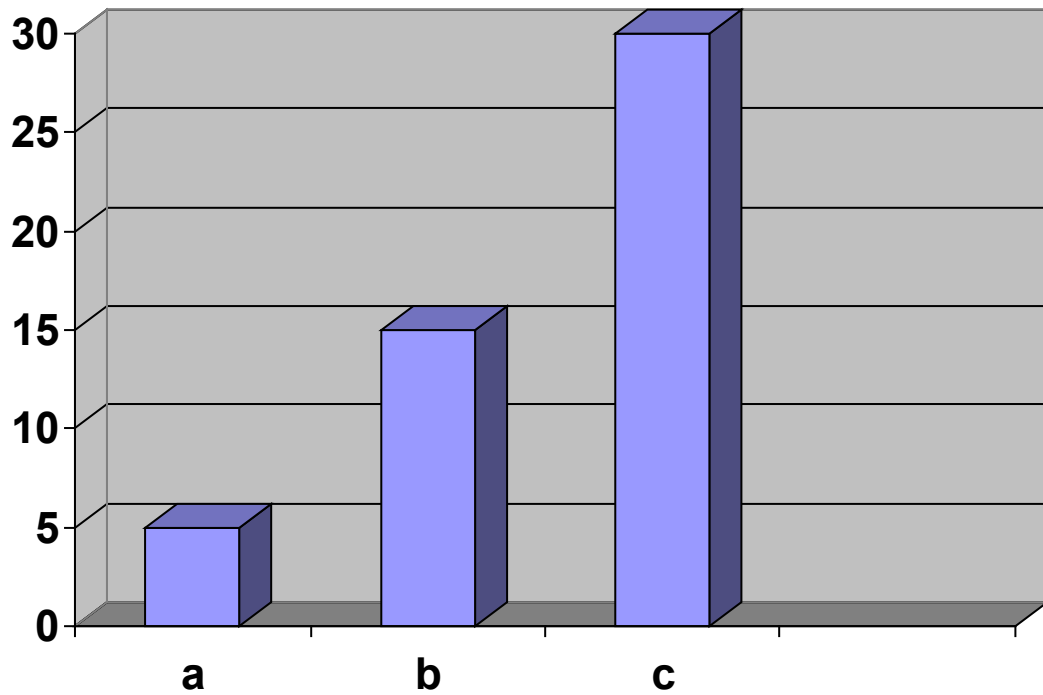
a) méně než 2 roky

b) 2 – 4 roky

c) déle

9) Kolik zaměstnání jste vystřídal
S platností komentáře u otázky č. 7

Graf 9

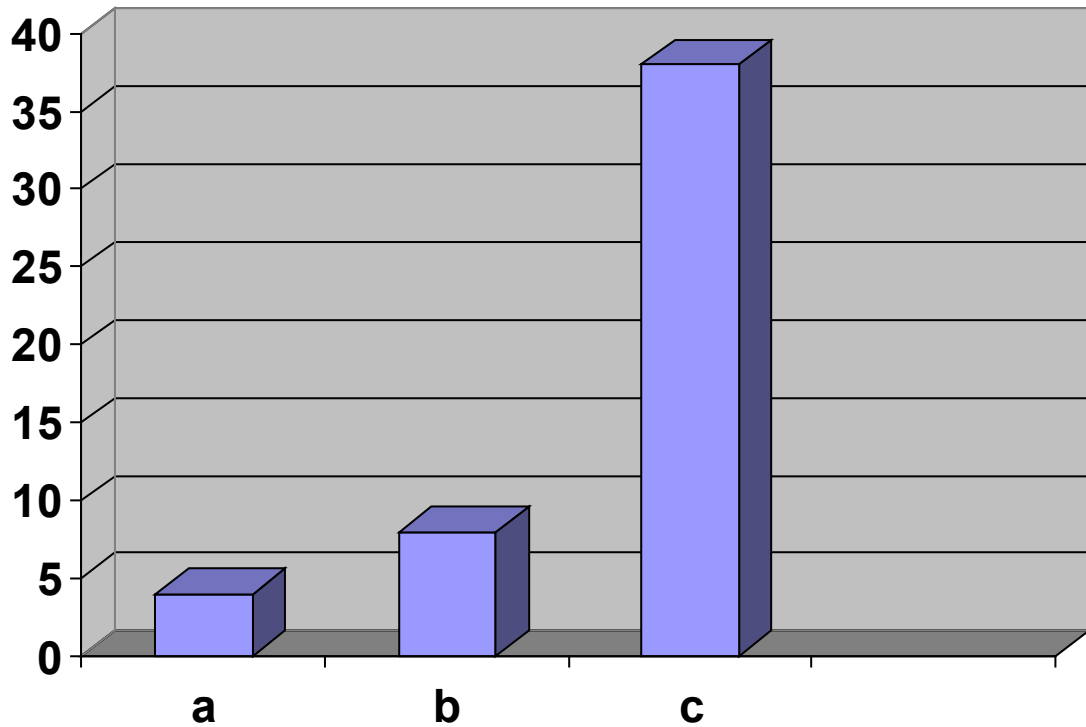

Pramen: vlastní zpracování

- a) 1 – 2
- b) 2 – 5
- c) více

10) Využíval jste a případně kolikrát podporu v nezaměstnanosti?
S platností komentáře u otázky č. 7

Graf 10

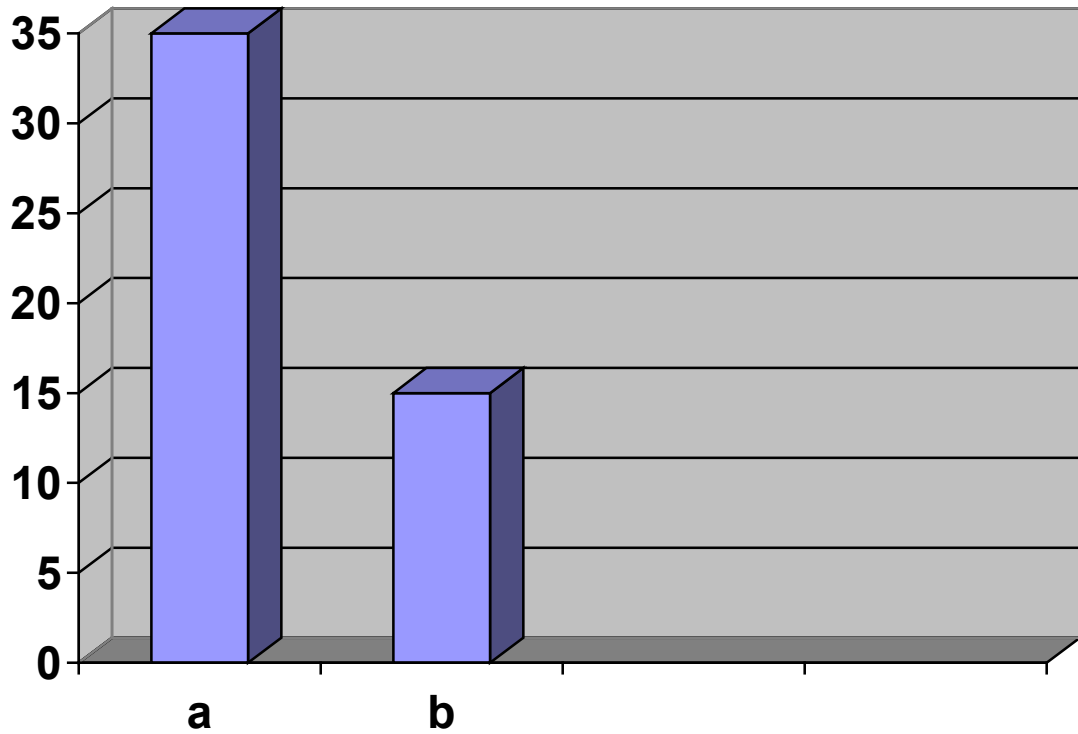
Pramen: vlastní zpracování

- a) dosud ne
- b) jednou
- c) více než dvakrát

11) Měl jste již problémy se zákonem?

Dosud žádné problémy se zákonem neměla téměř třetina respondentů. To znamená, že nikdy v životě se nezamýšleli nad způsoby a podmínkami výkonu trestu.

Graf 11

Pramen: vlastní zpracování

a) ano

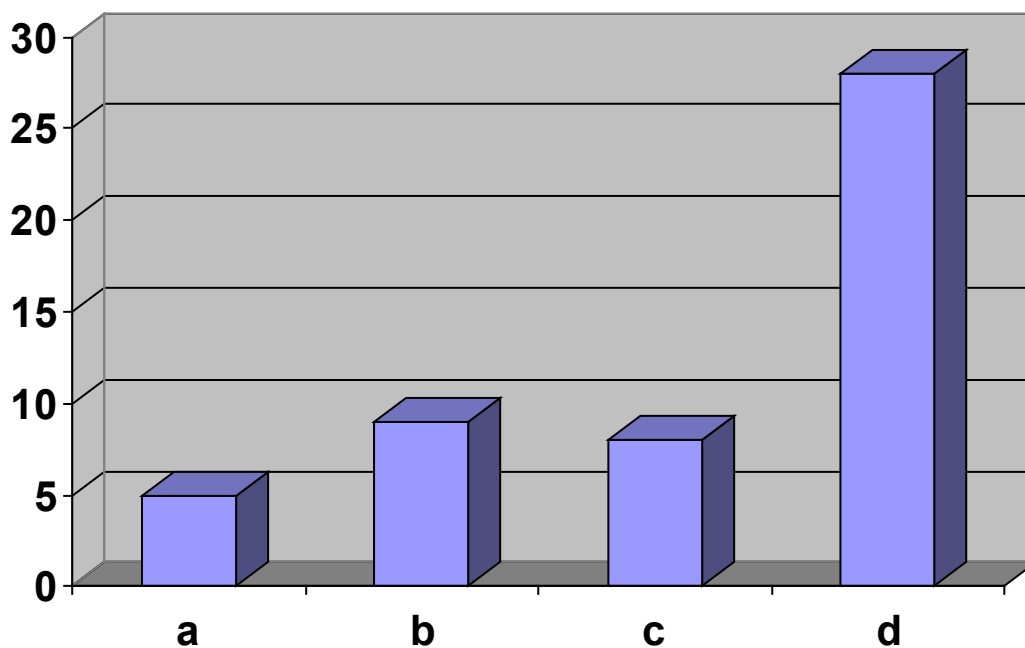
c) ne

12) Byl jste již dříve odsouzen za trestný čin?

Převaha dvaceti osmi respondentů, kteří dosud nebyli odsouzeni za trestný čin a devíti odsouzených jen podmíněně jež nyní bez větších zkušeností z výkonu trestu dala přednost věznicí před možností obecně prospěšné práce, by měla vzbudit pozornost.

Především proto, že to nejsou recidivisté, výkonem obecně prospěšné práce se mohli uchránit zlé zkušenosti z pobytu ve vězení a naopak tento způsob výkonu trestu může vést k mravní otrlosti.

Graf 12

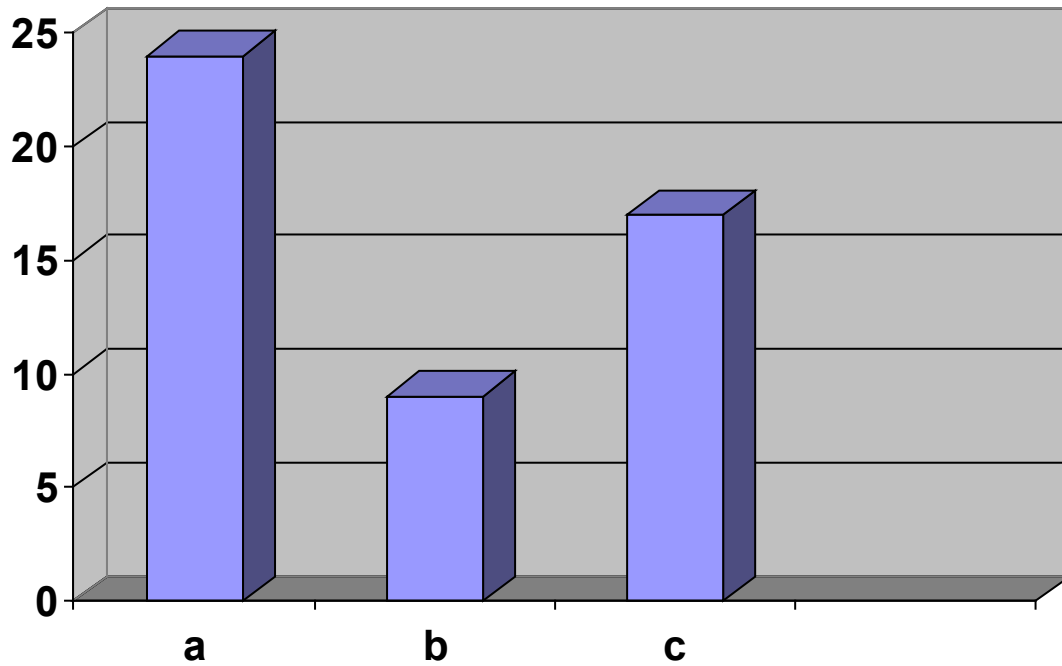
Pramen: vlastní zpracování

- a) alternativním trestem
- b) podmíněně
- c) nepodmínečně
- d) dosud ne

13) Měl jste v době před zadržením zkušenosti s návykovými látkami

Vliv užívání návykových látek není výrazným důvodem odmítání obecně prospěšné práce.

Graf 13

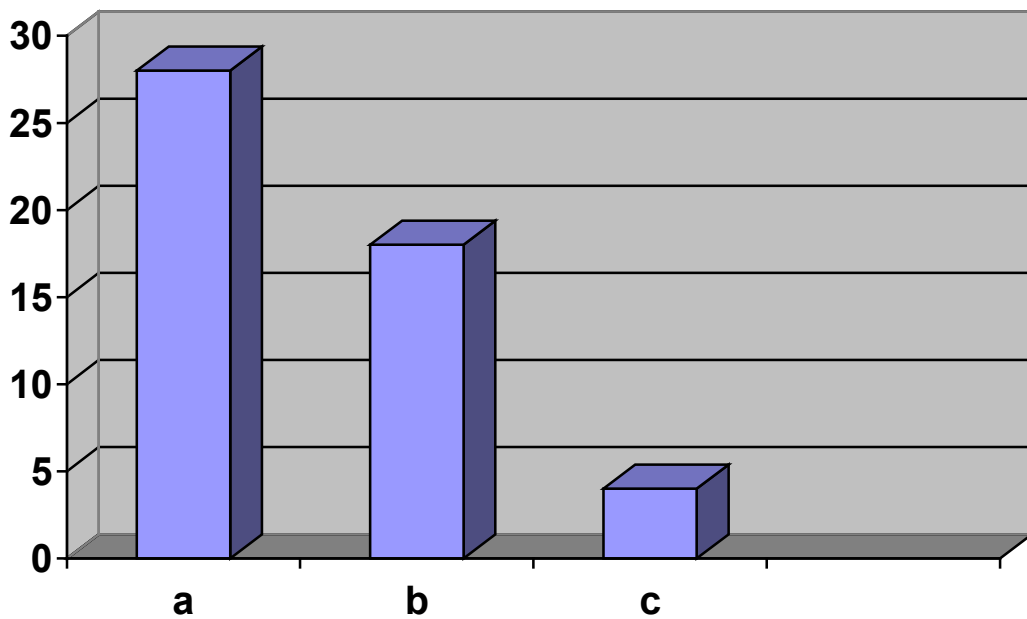
Pramen: vlastní zpracování

- a) příležitostně
- b) pravidelně
- c) dosud ne

14) Pokud jste již vykonával OPP, užíval jste v jeho průběhu návykové látky?

Jinak se jeví vliv návykových látek na pracovní kázeň při výkonu OPP. V řízeném rozhovoru respondenti otevřeně přiznali, že jimi byli ovlivňováni k nezájmu o splnění pracovního úkolu.

Graf 14

Pramen: vlastní zpracování

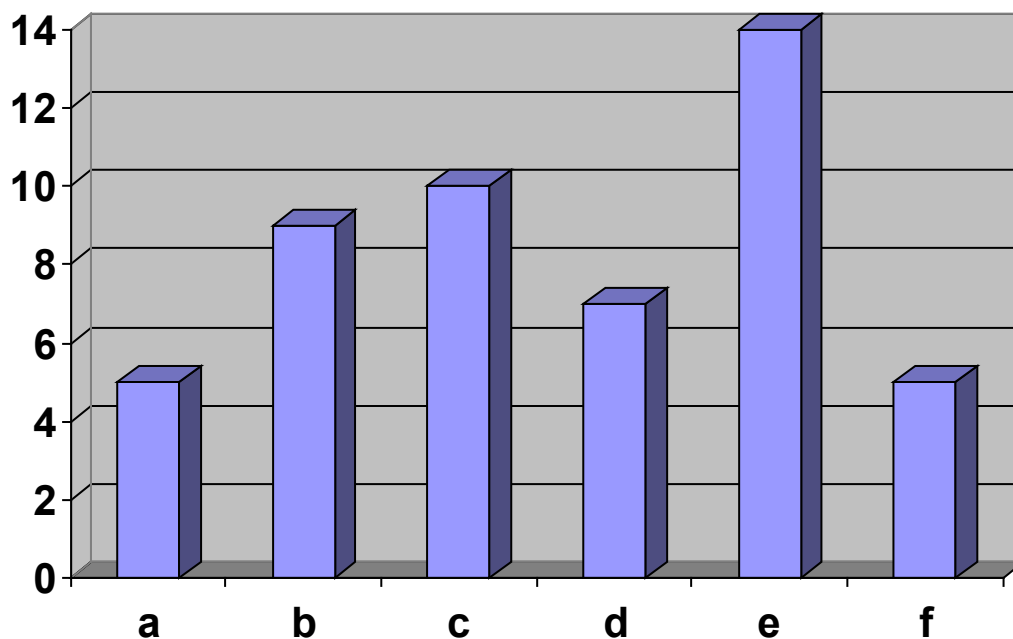
- a) ano
- b) ne
- c) pouze ojedinele

15) Co patří k vašim zájmům a jaký okruh společnosti upřednostňujete?

Čtrnáct respondentů se zájmem o pohostinství a pět s nestálými zájmy, tvoří asi 40% z vybraného souboru. Zájem o kulturu a vybraný sport bude při zvýšených cenách pro danou kategorii respondentů spíše zřídka přístupný. Řízený rozhovor skutečně upřesnil, že pouze pět respondentů se intenzivně věnovalo, či mohlo věnovat vybranému zájmu.

Nedostatek lepších příležitostí k realizaci svých zájmů ostatně vyplývá z neochoty ke stabilní a poctivé práci.

Graf 15

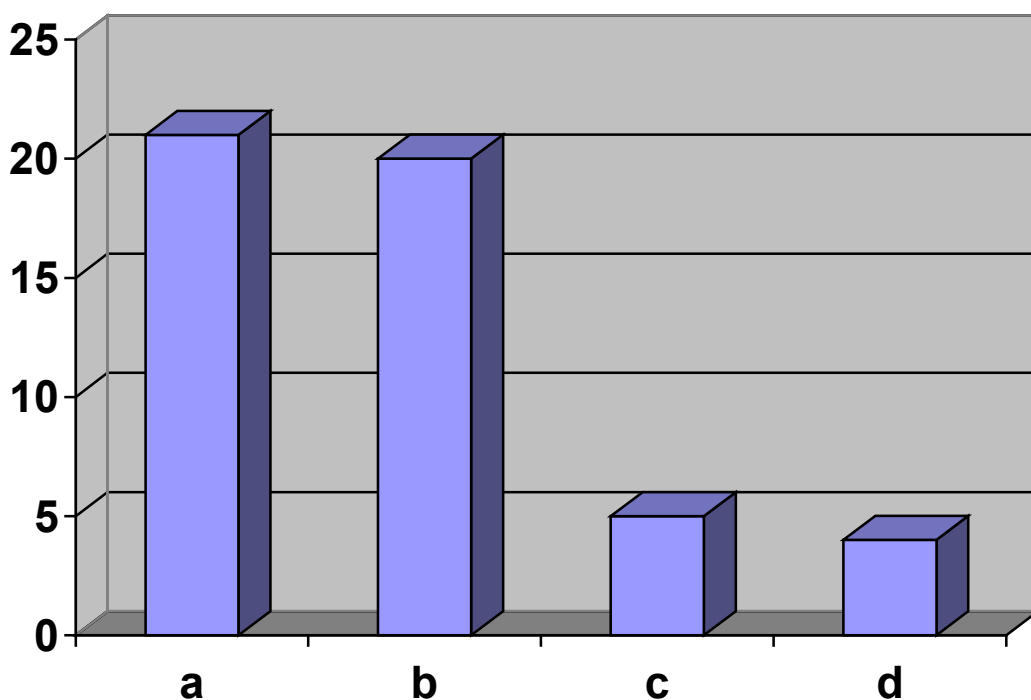
Pramen: vlastní zpracování

- a) kultura
- b) sport
- c) kolektivní sportovní hry
- d) cestování
- e) cestování bezcílné bloumání
- f) jiné a nestálé zájmy

16) Napište stručně, proč jste odmítnul, nebo nesplnil OPP:

Posledních pět otázek se zaměřilo na konkrétní důvody odmítání obecně prospěšné práce a pro výzkum představují základní materiál hypotéz: Vyrovnaný počet odmítnutí kvůli nechuti k pracovní kázi i kvůli výkonu podřadné práce na veřejnosti.

Graf 16

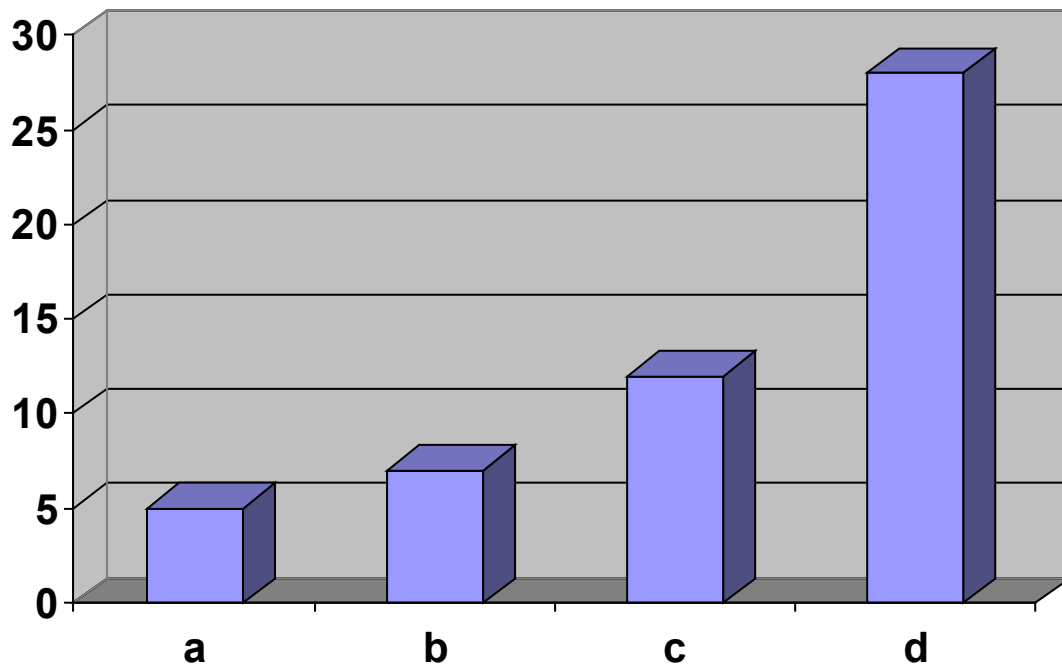
Pramen: vlastní zpracování

- a) nechtělo se mi pracovat
- b) vadila mi práce na veřejnosti
- c) osobní důvody
- d) jiné okolnosti

17) Vyhovovala vám předložená nabídka OPP?

Z pohledu respondentů 26 nevyhovujících nabídek obecně prospěšné práce a 12 spíše nevyhovujících vyjadřuje jejich většinový názor.

Graf 17

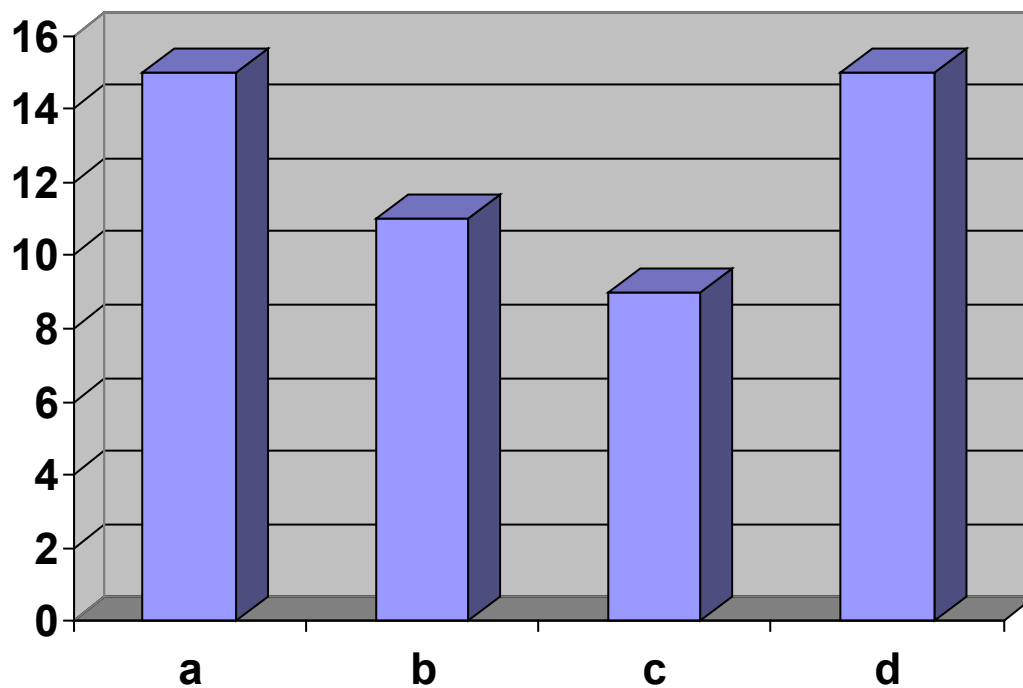
Pramen: vlastní zpracování

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) nikoliv

18) Jakou činnost byste v rámci OPP vykonával nejradyji?

Pokud by si respondenti zvolili alternativní trest způsobem obecně prospěšné práce, chtěli by jej vykonávat smysluplněji, než pro ně představují úklidové práce veřejných prostranství.

Graf 18

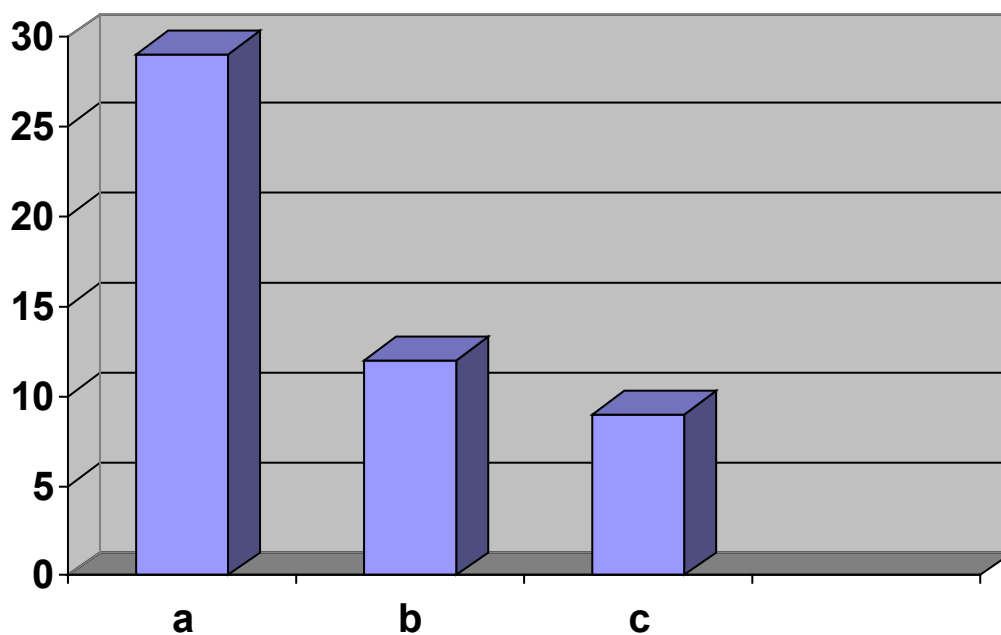
Pramen: vlastní zpracování

- a) pomocné práce v sociálním a zdravotnickém zařízení
- b) odstraňování škod trestné činnosti
- c) údržba zeleně či historických památek
- d) jiná

19) Dal byste přednost OPP bez kontaktu s veřejností?

Pouze devíti respondentům z padesáti je lhostejné, zda by měli vykonávat obecně prospěšné práce na veřejnosti. Tato otázka je vyhraněna a srozumitelná. Jednoznačné byly odpovědi i v dotazníku a argumenty vyjádřené v řízeném rozhovoru.

Graf 19

Pramen: vlastní zpracování

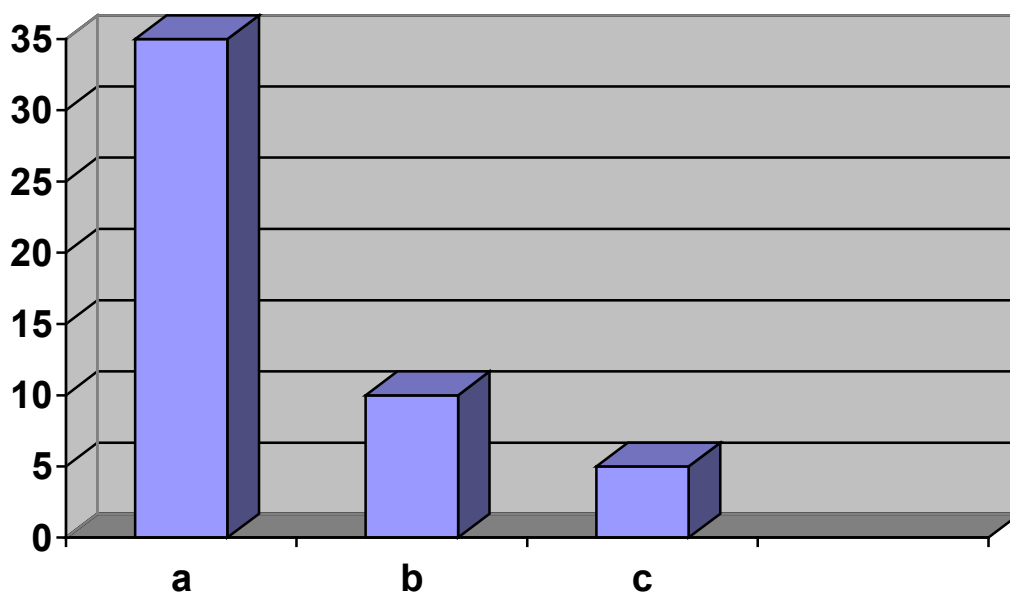
- a) ano
- b) spíše ano
- c) je mi to lhostejné

20) Měl by být výkon trestu OPP spojen s možností vzdělání, rekvalifikace, terapie?

Poslední otázka se dotýká fiktivních doplňků výkonu obecně prospěšné práce v našich stávajících podmínkách. Přesto je považuji za ukazatele, že mentalita části našich trestaných občanů se neliší od uvažování adekvátní části delikventů v západní Evropě, kteří se rozhodli povýšit smysl obecně prospěšné práce ještě alternativami rekvalifikace či terapie.

Při řízeném rozhovoru jsem tuto otázku doplnil fotografiemi a modelem takového rozšířeného programu obecně prospěšné práce a u všech respondentů jsem se setkal s projevem zájmu o podrobnosti.

Graf 20

Pramen: vlastní zpracování

- a) ano
- b) ne
- c) nezajímá mě

4.5 Statistický výběr výsledků

Statistický výběr výsledků potvrzujících hypotézy

a) odmítání obecně prospěšné práce z důvodu chybějícího návyku pracovní kázně

Scházející pracovní kázeň má přirozené kořeny v návyku. Jen příležitostnou a nekvalifikovanou práci vykonávalo 33 z 50 odmítajících obecně prospěšné práce (65%). Dlouhodobý stav bez pracovního poměru přiznalo 31 a velkou fluktuaci zaměstnání 30 odpovědí. 38 respondentů využívalo opakovaně sociální podporu v nezaměstnanosti (otázky 7 až 10).

Absence pracovní kázně má zřetelné příčiny také v rodinných a sociálních okolnostech. Stálý partnerský vztah má pouze 12 respondentů, kdežto 38, to znamená téměř 77% nikoliv. Převažuje scházející zodpovědnost za svou rodinu. 40 respondentů, tedy 80% nemá v rodinné péči žádné děti (otázky 3,4).

Rodinní příslušníci a blízké zázemí silně působí na rozhodování o obecně prospěšných pracích, avšak neovlivní je ke kladnému rozhodnutí. Rodina a blízcí třiceti osmi respondentů by uvítalo jejich souhlas s alternativním trestem obecně prospěšné práce. Trestná činnost vůbec vyvolává rodinné konflikty (otázky 5 a 6).

Jistou etickou příčinu chybějícího návyku pracovní kázně naznačuje rovněž nevyrovnaný způsob života. Velký počet 35 respondentů již mělo problémy se zákonem (otázka 11). Ať pravidelně či příležitostně 33 respondentů užívalo návykové látky (otázka 13), 28 až 32 dokonce při samotné obecně prospěšné práci (otázka 14).

I když vliv recidivy trestné činnosti a užívání návykových látek nepředstavují dominantní příčiny odmítání obecně

prospěšné práce, snižují ohled na vlastní společenské renomé a nabízený způsob nápravy.

b) odmítání obecně prospěšné práce z důvodu podřadné práce na veřejnosti

Jako primární výhradu k obecně prospěšné práci způsobem výkonu podřadné práce a před zraky veřejnosti, uvedlo 20 respondentů, kteří spolu s pěti s osobními důvody tvořili padesáti procentní rovnováhu s těmi, kteří nemají chuť pracovat. Výhradou proti stereotypu nabízené obecně prospěšné práce však výrazně převažovalo 38, tj. 77 procentní většina (otázky 16 a 17).

Výhrady vůči obecně prospěšné práci ze strany respondentů nevyplývají jednoznačně z nechuti k práci a z odporu proti pracovní kázni. Vyhodnocený výzkum prokázal složitost mentálních předsudků těch respondentů, kteří vyjádřili vyhraněné odmítnutí obecně prospěšné práce, avšak při flexibilní nabídce u nás dosud nekonvečních možností, neuvěřitelných 100% o ně projevilo pozitivní zájem. Nejvíce se to týkalo pomocných prací v sociálních a zdravotnických zařízeních a stejným počtem výkonu podle vlastní profese (otázka 18).

Odpor proti kontaktu s veřejností při výkonu obecně prospěšné práce vyjádřilo 41 respondentů. Těchto 82% je dostatečně výmluvných a hypotéza je klade na váhu platného argumentu. Zvláštní zamyšlení však evokuje projev vzdělávání, rekvalifikace i terapie. 35 odpovídajících sice znamená jen sedmdesáti procentní část a není zárukou, že by podobný program, jaký pro vykonavatele obecně prospěšné práce připravují v západní Evropě, u nás prosperoval (otázky 19 a 20).

4.6 Navrhovaná řešení

Pokud již odsouzení dospěli k rozhodnutí odmítnout obecně prospěšnou práci, ve vězení není jak rozebírat a hodnotit důvody jejich rozhodnutí. Výzkum si nicméně našel v rámci programu zacházení způsob, jak reflektovat výhrady respondentů k dosavadní praxi výkonu obecně prospěšné práce. Jestliže potvrdil obě své hypotézy, pak z padesáti procent potencionální zájem o výkon alternativního trestu i u těch odsouzených, kteří tuto možnost odmítli. Tento závěr by měl brzdit tendenci k resignaci, nebo k omezování nabídek obecně prospěšné práce.

Závěr výzkumu je připomínkou k reflexi dosavadního stereotypu v nabídce druhů obecně prospěšné práce a jejího programu, jež odsouzené předem od ní odrazují. Nezpochybňuje fundovanost a kompetenci pracovníků probační a mediační služby, avšak jejich zkušenost vychází pouze ze soudní praxe a nezná důsledky pobytu ve vězení. Ovšem zdaleka to není pouze jejich chyba. Sám resortní program v zájmu o uplatnění obecně prospěšné práce stagnuje a v projevených náznacích dokonce od zlepšení podmínek obecně prospěšné práce upouští.

Přednostní rozhodnutí odsouzených pro výkon obecně prospěšné práce se může i v české společnosti stát „obecně prospěšným“, bude-li znalecky přehodnocena koncepce, která sice přijala zákon o obecně prospěšných pracích, avšak přestala sledovat podmínky k jeho obecnému uplatňování, bez zájmu o novelizaci. O parlamentním návrhu návštěv příslušných poslanců ve věznicích mám jisté pochybnosti. Zato účinnější by bylo praktické obeznámení pracovníků probační a mediační služby.

Dalším návrhem k apriornímu postupu při nové koncepci obecně prospěšné práce mohou být zahraniční stáže v zemích s rozšířenou formou obecně prospěšné práce, čímž nemyslím podobu dosavadních exkursí, popisovaných v resortním časopise. Je nasnadě pochopit, že naše vlastní koncepce sice nemůže

kopírovat stejné formy podřízené odlišným sociálním a ekonomickým podmínkám, na druhé straně však evropské zkušenosti jsou nám blízké, možná i bližší, než v podmínkách americké exekutivy práva.

Problémem dočasně zůstane, jak přehodnotit náklady na provoz věznic, (které naléhavě vyžadují navýšení státní dotace) ve prospěch zcela nového trendu odpovídajícího programu obecně prospěšné práce.

Přinejmenším stojí za praktickou úvahu odpovědi respondentů na otázku č. 18, se zaujetím potvrzované také řízeným rozhovorem. Týkají se výkonu, pro respondenty smysluplnější, obecně prospěšné práce v sociálních a zdravotnických zařízeních, při obnově památek apod. Řešení doporučuje rozšířit kompetenční náplň probační a mediační služby k vyhledávání a zjednávání pracovních míst pro výkon obecně prospěšné práce v takových zařízeních, nebo pro uvedené akce.

ZÁVĚR

Výzkum prokázal, že obě hypotézy jsou stejně závažné pro zkoumání příčin téměř hromadného odmítání obecně prospěšné práce. Nápravě by neprospělo navyšovat argumenty ve prospěch jedné z hypotéz, obě jsou ve svých podstatách vyrovnané.

Výzkum dává ke zvážení, zda dosavadní rutinní způsob obecně prospěšné práce již vyčerpал možnosti v podmínkách našeho trestního práva. Vzal v úvahu obě alternativy, které omezují širší uplatnění tohoto způsobu trestu a dospěl k závěru, že stejnou mírou se na tom podílí odpor části odsouzených k pracovní kázní, jako nedostatek invence v nabídkách způsobů obecně prospěšné práce, jež jsou řešitelné v rámci daných možností (grafy 7 až 10 a 16 až 19).

Řešení je třeba hledat ve způsobu, jak vykonávat obecně prospěšnou práci mimo pozornost veřejnosti a připravit širší nabídku, než pouze podřadnou úklidovou práci, navíc před veřejností.

Nepochybně těžší pořízení bude s řešením první hypotézy absence pracovní kázně, proti níž neexistují autoritativní nástroje.

Širší výběr možností a invence nových způsobů obecně prospěšných prací uchráněných před veřejnou pozorností, by však mohl motivovat k výkonu alespoň jistou část. Určitě by neměl platit stereotyp úklidové práce převážně na veřejných prostranstvích.

Koncepce obecně prospěšné práce by nemusela sledovat pouze úzký záměr splnění trestu nařízenou prací, nýbrž také širší smysl prevence, výchovy, rekvalifikace a morální terapie.

Koncepce i vlastní výkon obecně prospěšné práce v naší zemi by nadále neměly zaostávat za praxí západoevropského trestního práva.

Hodnocení výzkumu

Statistický soubor odkryl odlišné dispozice dvou rovnocenných skupin respondentů. Část se staví k obecně prospěšné práci ve všech bodech odmítavě a z jejich odpovědí vyplývá sama nechuť k práci a podřídit se pracovní kázní. Druhá část je ochotna možnosti obecně prospěšné práce zvažovat, vyhoví-li námitkám proti výkonu na veřejnosti a proti stereotypu podřadné práce, většinou úklidové. Objektivní podmínky výzkumu spočívaly ve výběru odpovídajícího souboru výzkumu a v přípravě skladby výzkumných otázek. Subjektivní podmínkou výzkumu byla úroveň řízeného dotazování, porozumění otázkám a jejich významu pro výzkum.

Počet padesáti respondentů byl úměrný jak časovému rozsahu, v němž byli k dispozici výzkumu, tak požadovanému cíli.

Celý soubor respondentů přistupoval k výzkumu se zájmem, bez rozdílu mezi skupinou odmítavou a skupinou se zájmem o vývoj obecně prospěšné práce k promyšlenější variantě. V řízeném rozhovoru respondenti potvrdili své sympatie k výzkumu, jako k projevu zájmu o jejich situaci a příležitosti pohovořit si o ní s vychovatelem.

Samozřejmě, že se vyskytly i problémy, zejména v kontinuitě etap řízených rozhovorů a dlužno přiznat i menší nedostatky, které však celkový výsledek výzkumu nenarušily: Inteligence, nebo osobní schopnost vyjádřit vlastní názory, přiznat nedostatky své, nebo svého rodinného prostředí, byly u některých respondentů málo rozvinuté a některé otázky považovali za indiskrétně vtíravé. Musel jsem jednak garantovat naprostou anonymitu a jednak hledat způsoby empatie, jež by navodily větší otevřenost. U tří jedinců jsem dokonce musel dotazníkem provázet a vysvětlovat, jak jsou otázky myšleny, nebo je přetlumočit do prosté řeči, jim srozumitelnější. Tyto případy však byly výjimkou, ale přesto je uvádím jako neschopnost plné spolupráce.

RESUME

Předpokladem pro plné rozvinutí zřízení alternativního trestu formou obecně prospěšné práce je rozšíření nabídky jejího programu o smysluplnou tvořivou práci. Pouhá instalace probační a mediační služby bez nápadité invence ve formách obecně prospěšné práce vede ke ztrátě zájmu o ni i ke stagnaci její budoucí koncepce. Samotná náprava deliktů ještě není nápravou delikvence. Pobyt ve vězení prohlubuje rozkol mezi trestanými jedinci a společnostmi.

Není třeba rozebírat, jakou odezvu má pro potenciálního vykonavatele obecně prospěšné práce nemetodická, nezajímavá a formální nabídka podřadné práce, navíc vystavena pozornosti veřejností. Jsou-li pak odsouzení zařazováni k úkolům obecně prospěšné práce bez diferenciací věku, intelektu, deliktu atd., podřizují se „pracovní normě“ hlídané dominantními, případně recidivními jednotlivci. Platí zde stejné pravidlo jako při výkonu trestu ve vězení, že kolektivní morálka respektuje vlastní pravidla.

Jsou-li však vykonavatelé obecně prospěšné práce vedeni kvalifikovanými odborníky a mohou-li i vykonávat svou profesi, nebo smysluplnější práci, získají více dovedností a jsou motivováni větším zájmem.

Zkušenost vězně propuštěného z výkonu trestu se setkává s problémem, nesežene-li na trhu práce takové uplatnění, jež by ho přivedlo k zařazení do občanské společnosti. Dochází k deziluzi a problém jej vrací k recidivě. Ani výkon trestu ve vězení, byť s možností získání odborné rekvalifikace, ani samotná obecně prospěšná práce nejsou dokonalými nástroji nápravy. Samozřejmě také část odsouzených postrádá pracovní návyk a kázeň, a tak bude těžko přivykat jinému chování. Ale vždy zůstává stejný počet odsouzených, kteří by obecně prospěšné práci dali přednost před vězením, pokud by nešlo jen

o podřadnou práci a pokud by byli uchráněni pozornosti veřejnosti, která odsouzenými chápána jako zosťřený trest.

Výzkum se věnoval oběma skupinám jako vyrovnaným vzorkům pro dvě stanovené hypotézy, které svým závěrem potvrdil.

ANOTACE

Práce interpretuje výzkum příčin odmítání obecně prospěšné práce. Popis analyzuje odpovědi respondentů a potvrzuje dvě hypotézy příčin:

- a) Odsouzení postrádají pracovní návyk a kázeň.
- b) Obecně prospěšná práce nabízí pouze podřadnou práci na veřejnosti.

Klíčová slova:

Vyšetřovací vazba, alternativní trest, Probační a mediační služba, reforma vězeňství, obecně prospěšná práce, sociální služby, odsouzení, pracovní návyk, trestný čin.

THE ANOTATION

The work explains a research of the causes to refusal the community useful service. The description analyses the answers of the respondents and confirms two hypotheses of the causes:

- a) The convicted persons lack the working habit and discipline.
- b) Community useful service offers only the inferior work in the public.

The key words:

Custody on remand, alternative punishment, Probation and mediation service, penitentiary reform, community useful service, social services, convicted persons, working habit, criminal act.

LITERATURA A PRAMENY

A. Tištěné prameny

1. Magazín „Právo“ 7. října. 2006
2. Deník „Metro“ 2007
3. Deník „Právo“ 18. listopadu 2006
4. Zprávy internetu
5. Mezinárodní diskusní fórum, Praha, 13. listopadu 1997
6. Rodinný dokument Vincenta Slezaka, náměstka guvernéra Bernyn, stát Illinois, 1990

B. Knihy (monografie)

1. Uhlík, Jan. F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. Století. 1. vyd. Praha: Redakce českého vězeňství, 1997
2. Vlastní bakalářská práce
3. Matoušek, Oldřich, Matulová, Andrea, Kopoldová, Bedřiška, Chalupová, Jana, Halík, Tomáš. Práce s rizikovou mládeží. 1. vyd. Praha: Portál, 1996
4. Matoušek, Oldřich, Kroftová, Andrea. Mládež a delikvence. 1. vyd. Praha: Portál, 1998
5. Projekty, Hledání nových forem zacházení s pachateli, Příloha časopisu České vězeňství, č. 2/1999

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha 1 Dotazník
- Příloha 2 Grafické znázornění četnosti probace a mediace mladistvých
- Příloha 3 Fiktivní model OPP v areálu „Dům na ½ cesty“

Příloha 1

DOTAZNÍK

Pokud nebude dále uvedeno jinak, zatrhněte vždy, prosím, pouze jednu odpověď.

1) Věk:

- 18 – 26 let
- 27 – 32 let
- 33 – a více

2) Vzdělání:

- nedokončené
- základní
- středoškolské
- vysokoškolské

3) Partnerský vztah

- ve stálém svazku
- přechodný
- nezávislí – bez vztahu

4) Máte v péči vlastní či osvojené děti?

- ano
- ne

5) Jak hodnotí trest OPP vaši rodinní příslušníci, přátelé?

- kladný ohlas
- záporný ohlas
- nezájem
- nerozumí způsobu ani významu OPP

6) Mají důsledky vaší trestné činnosti vliv na vaše partnerské vztahy?

- vyvolávají konflikty
- nemají podstatný vliv

7) Jaký druh práce jste vykonával?

- manuální
- intelektuální
- příležitostnou a nekvalifikovanou

8) Jak dlouho jste byl zaměstnán?

- méně než 2 roky
- 2 – 4 roky
- déle

9) Kolik zaměstnání jste vystřídal?

- 1 - 2
- 2 - 5
- více

10) Využíval jste a případně kolikrát podporu v nezaměstnanosti?

- dosud ne
- jednou
- více než dvakrát

11) Měl jste již dříve problémy se zákonem?

- ano
- ne

12) Byl jste již dříve odsouzen za trestný čin

- alternativním trestem
- podmíněčně
- nepodmínečně
- dosud ne

13) Měl jste v době před zadržením zkušenosti s návykovými látkami?

- příležitostně
- pravidelně
- žádné

14) Pokud jste již vykonával OPP, užíval jste v jeho průběhu návykové látky?

- ano
- ne
- pouze ojedinele

15) Co patří k vašim zájmům a jaký okruh společnosti upřednostňujete?

- kultura
- vybraný sport
- kolektivní sportovní hry
- cestování
- pobyt v zábavných podnicích a pohostinství
- bezcílné bloumání

- jiné a nestálé zájmy

16) Napište stručně, proč jste odmítnul, nebo nesplnil OPP:

- nechtělo se mi pracovat
- vadila mi práce na veřejnosti
- osobní důvody
- jiné okolnosti

17) Vyhovovala vám předložená nabídka OPP?

- rozhodně ano
- spíše ano
- spíše ne
- nikoliv

18) Jakou činnost byste v rámci OPP vykonával nejraději?

- pomocné práce v sociálním a zdravotnickém zařízení
- odstraňování škod trestné činnosti (např. vandalství, sprejerství apod.)
- údržba zeleně či historických památek
- jiná (uved'te jakou)

19) Dal byste přednost OPP bez kontaktu s veřejností?

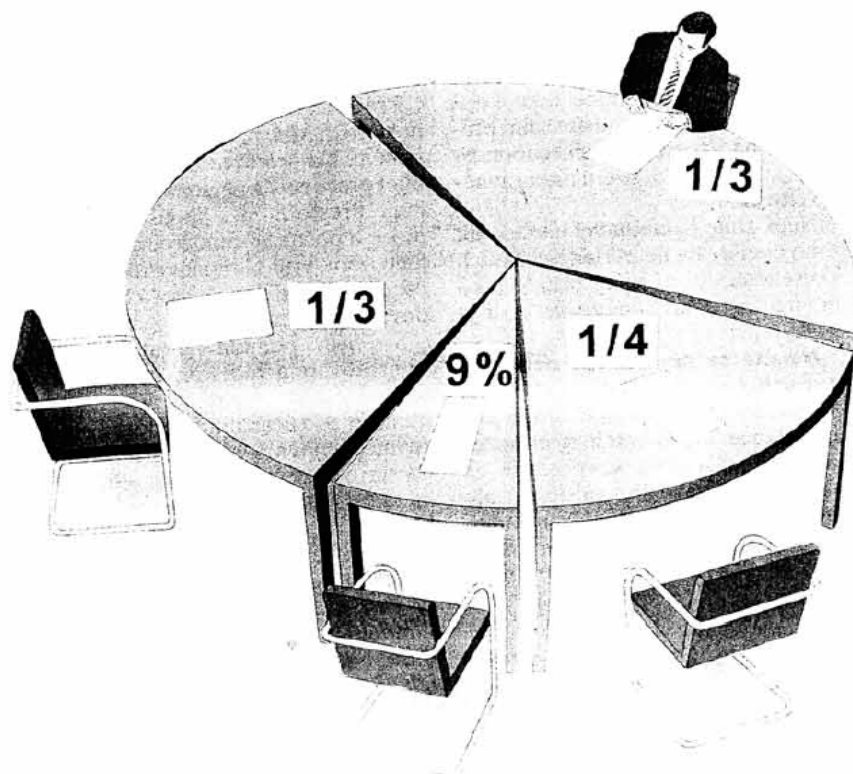
- ano
- spíše ano
- je mi to lhostejné

20) Měl by být výkon trestu OPP spojen s možností vzdělání, rekvalifikace, terapie?

- ano
- ne
- nezajímá mě

GRAFICKÉ ZNÁZORNĚNÍ ČETNOSTI PROBACE A MEDIACE MLADISTVÝCH

- 1/3 Krádeže v nestřežených a snadno přístupných objektech.
Krádeže věcí z aut, bytů, sklepů.
Krádeže v provozu obchodních domů. Krádeže jízdních kol.
- 1/3 Vloupání do nestřežených objektů. Vloupání do bytů, stánků.
Krádeže aut, zvláště vybraných značek.
Poškození veřejného majetku.
- 1/4 Osobní násilí, osobní loupeže, přepadání, ublížení, agrese,
vynucování majetku šikanou, ničení větších hodnot.
- Zbytek asi 9 % : Úmyslné ublížení na zdraví vážného charakteru.
Vraždy, rasově trestné činy.

Příloha 3

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Analýza příčin odmítání výkonu obecně prospěšné práce“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

.....

Michal Štemberk

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Ivanu Nedomovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Brno

Michal Šternberk

